

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

MALATYA İLİ ARAPGİR İLÇESİ HALK
İNANIŞLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Ramazan IŞIK

HAZIRLAYAN
Hüseyin KÖKSAL

ELAZIĞ-2018

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

MALATYA İLİ ARAPGİR İLÇESİ HALK İNANIŞLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Ramazan IŞIK

HAZIRLAYAN
Hüseyin KÖKSAL

Jürimiz, ... tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

- 1.
- 2.
- 3.

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ....tarih ve .... sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ömer Osman UMAR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****Malatya İli Arapgir İlçesi Halk İnanışları****Hüseyin KÖKSAL****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı****Dinler Tarihi Bilim Dalı****Elazığ-2018, Sayfa: VIII+52**

“Malatya ili Arapgir ilçesi halk inanışları ”adlı bu tezimiz giriş kısmı ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Arapgir’in tarihi, coğrafi konumu, eğitim ve sosyal yapısı hakkında bilgi verilmiştir. Tezimizi giriş kısmındaki bilgiler kaynak taraması yapılarak elde edilmiştir.

Birinci bölümde, Arapgir ve çevresindeki inanışlar ve bu inanışların değerlendirilmesi ortaya konulmuştur. İkinci bölümde ise, Arapgir ve çevresindeki inanışlar ve bu inanışların değerlendirilmesi incelenmiştir. Mülakat ve gözlem teknikleri ile elde edilen veriler, objektiflik esas alınarak, deskriptif metoduyla yazıya geçirilmiştir.

Doğum ile ilgili inanışlar araştırılırken bayanlar, sünnet ile ilgili inanışlar araştırılırken çocuğu sünnet ettirenler, evlenme ile ilgili inanışlar araştırılırken evliler, ölümle ilgili inanışlar araştırılırken yakını kaybedenler, tabiat ile ilgili inanışlar araştırılırken de farklı yaş guruplarındaki insanlarla mülakat yapılarak inanışlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Arapgir ve çevresinde görülen tüm bu inanışların Dinler Tarihi ile olan bağlantısını belirtmek için de kaynak taraması yapmak suretiyle değerlendirilmiştir.

Bu tezimiz bibliyografya kısmıyla sona ermektedir.

Anahtar Kelimeler: Arapgir, Doğum, Evlenme, Sünnet, Ölüm, Tabiat ile İlgili İnanışlar.

ABSTRACT

Master Thesis

Arapgir, Malatya Province, District Folk Beliefs

Hüseyin KÖKSAL

Fırat University

Social Studies Institute

The Department of Philosophy and Religion Studies

The History of Religions Department

Elazığ- 2018, Page: VIII+52

"The province of Malatya, Arapgir district people's beliefs," this is our working thesis except the input section consists of two parts. The introduction of Arapgir's historical, geographic location, social structure, education, and information about the social structure. The information has been obtained by making the Our thesis input source scan.

In the first section, the evaluation of these beliefs and faiths Arapgir. The second section is examined in this evaluation Arapgir and beliefs and faiths. All this data is collected by interview and observation data obtained with techniques based on objectivity and deskriptiflik using post.

Birth-related beliefs about child circumcised during circumcision, marriage, death-related beliefs and faiths explored weds nearly losers being researched, nature-related beliefs during inter views with people of different ages have tried to reflect these beliefs by groups. Arapgir and seen around all these faiths in specify the connection with the history of religions by making the source scan.

This is our working thesis bibliography and adds it to the end with.

KeyWords: Arapgir, Birth, Marriage, Circumcision, Death, Nature-related beliefs.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	II
İÇİNDEKİLER	IV
ÖN SÖZ	VI
KISALTMALAR	VII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAPGİR'DEKİ GEÇİŞ DÖNEMLERİYLE İLGİLİ İNANIŞLAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ	4
1.1. Doğumla İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi	4
1.1.1. Doğum İle İlgili İnanışlar	4
1.1.2. Doğumla İlgili İnanışların Değerlendirilmesi	8
1.2. Sünnet İle İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi	9
1.2.1. Sünnet ile İlgili İnanışlar	9
1.2.2. Sünnet İle İlgili İnanışların Değerlendirilmesi	11
1.3. Evlenme İle İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi	12
1.3.1. Evlenme ile İlgili İnanışlar	12
1.3.2. Evlenme İle İlgili İnanışların Değerlendirilmesi	18
1.4. Ölüm İle İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi	20
1.4.1. Ölüm ile İlgili İnanışlar	20
1.4.2. Ölüm İle İlgili İnanışların Değerlendirilmesi	24

İKİNCİ BÖLÜM

2. ARAPGİR'DAKİ TABİATLA İLGİLİ İNANIŞLAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ	28
2.1. Yağmur Duası İle İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi.....	28
2.1.1. Yağmur Duası İle İlgili İnanışlar	28
2.1.2. Yağmur Duası İle İlgili İnanışların Değerlendirilmesi.....	29
2.2. Ağaç ve Orman İle İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi.....	30
2.2.1. Ağaç ve Ormanla İlgili İnanışlar.....	31
2.2.2. Ağaç ve Orman İle İlgili İnanışların Değerlendirilmesi.....	31
2.3. Hayvanlarla İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi.....	32
2.3.1. Hayvanlarla İlgili İnanışlar	32

2.3.2. Hayvanlarla İlgili İnanışların Değerlendirilmesin.....	34
2.4. Suyla İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi	35
2.4.1.Suyla İlgili İnanışlar	35
2.4.2.Suyla İlgili İnanışların Değerlendirilmesi	36
2.5. Ateşle İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi	37
2.5.1.Ateş İle İlgili İnanışlar	37
2.5.2. Ateş ile İlgili İnanışların Değerlendirilmesi	38
2.6. Ziyaret Yerleri İle İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi	39
2.6.1. Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanışlar	39
2.6.1.1. Ağ Baba Türbesi	40
2.6.1.2. Ömer Baba Türbesi	40
2.6.1.3. Şeyh Hasan Oner	41
2.6.1.4. Kesik Baş	42
2.6.1.5. Maksut Dede	43
2.6.2. Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanışların Değerlendirilmesi.....	43
SONUÇ	45
BİBLİYOGRAFYA	45
EKLER	50
Ek 1. Orijinallik Raporu	50
ÖZ GEÇMİŞ	52

ÖN SÖZ

Malatya'nın Erzincan sınırında yer alan Arapgir ilçesi, milattan önceki dönemlerden itibaren önemli bir yerleşim birimi olmuştur. Tarihi süreç içerisinde ilçe bir birinden farklı bazı medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Türkler tarafından fethinden önce ilçe ve çevresi Pers, Roma ve Bizans hâkimiyeti altında kalmıştır. Türk hakimiyetiyle birlikte yöre, Danişment, Selçuklu ve Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Bölgenin Türk hakimiyetine girmesiyle birlikte Müslüman nüfus ilçe genelinde çoğunluğa ulaşmıştır. Bununla birlikte Hıristiyan nüfus olarak Ermeniler, 1914 tehcir hadisesine kadar uzun yıllar varlıklarını devam ettirmişlerdir. Böylece ilçe genelinde evrensel din olarak İslamiyet ve Hıristiyanlık, tarihi süreç içerisinde mensupları en fazla olan iki din olmuştur. Günümüzde Hıristiyanlığa mensup olan dört hane dışındaki ilçe nüfusunun tamamı Müslümandır.

Arapgir ilçesi, tarihi dokusuna bağlı olarak önemli bir kültürel yapıya sahiptir. Günümüzde Türkiye genelinde olduğu gibi ilçe genelinde de teknoloji ve iletişim araçlarının gelişmesi ve buna bağlı olarak bazı etkenlerin de neticesinde, kültürel alanda birtakım yozlaşmalar meydana gelmektedir. Bunun sonucunda kültürün bir parçası olan halk inanışları unutulmaya başlanmıştır. Geçmişle günümüz arasındaki kültürel bağların ortaya konulmasındaki önemi nedeniyle tezimizde, Arapgir ilçe genelinde yok olmaya yüz tutmuş olan halk inanışlarını tespit ederek gelecek nesillere bilimsel metotlarla aktarmayı ve bu sayede Türk Halk İnanışları araştırmalarına katkı sağlamayı amaç edindik.

Tezimiz giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Arapgir'in coğrafi konumu, tarihçesi, sosyal yapısı, eğitim ve ekonomik durumu ile ilgili genel bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Birinci bölüm doğum, sünnet, evlenme, ölümle ilgili inanışlar ve bu inanışların Dinler Tarihi açısından değerlendirilmesinden oluşmaktadır. İkinci bölümde ise tabiatla ilgili olarak yağmur duası, ağaç ve orman, hayvanlar, su, ateş, ziyaret yerleriyle ilgili inanışlar ve bu inanışların Dinler Tarihi açısından değerlendirilmesi üzerine durulmuştur. Giriş kısmındaki veriler genel olarak kütüphane taraması neticesinde; birinci ve ikinci bölümlerin ilçe genelindeki halk inanışları ise mülakat ve gözlem tekniğiyle elde edilmiştir. Bu inanışların değerlendirilmesinde ise Dinler Tarihi kaynaklarına müracaat edilmiştir. Tezimiz deskriptif metot ve objektiflik esas dikkate alınarak yazıya geçirilmiştir.

Çalışma sırasında konu secimi, araştırma yöntemi, karşılaşılan problemlerin çözümünde engin görüşlerini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Ramazan IŞIK'a teşekkür etmeyi kendime vazife görüyorum. Söz konusu araştırmamın gerçekleşmesinde büyük katkısı olan Prof. Dr. Sami KILIÇ ve Prof. Dr. İskender OYMAK hocalarıma ve her konuda sıcak ilgisini bizden esirgemeyen Arapgir halkına da teşekkür ederim.

ELAZIĞ- 2018

Hüseyin KÖKSAL

A.Ö.F.	:Açık Öğretim Fakültesi
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
m.	: Metre
m.ö	: Milattan önce
s./s.s.	: Sayfa / Sayfalar
v.b.	: ve benzeri
Y.İ.B.O.	: Yatılı İlköğretim Bölge Okulu
Vd.	:Ve Diğerleri :

GİRİŞ

Malatya'nın ilçesi olan Arapgir, Doğu Anadolu Bölgesinin Yukarı Fırat Bölümünde yer almaktadır. İlçenin doğusunda Ağın, batısında Divriği ve Arguvan; kuzeyinde Kemaliye; güneyinde Keban ve Baskil ilçeleri bulunmaktadır. Arapgir, Malatya iline 114 km mesafesiyle en uzak ilçesidir.¹

Malatya'nın Arapgir ilçesinin yüzey şekillerini üç kısımda incelemek mümkündür. Birincisi ilçenin batı ve kuzeyinde bulunan dağlık bölümdür. Bu bölümün en yüksek dağı Göldağı'dır. Göldağı ormandan yoksun, arıcılığa ve hayvancılığa elverişli bir dağdır. İlçe merkezi ve mahallelerin sulamasının bir kısmını ve şebeke suyunun tamamını Göldağı karşılar. Bu bölümün ikinci önemli dağı Sarıçiçek yaylasıdır. Bu yayla, Arapgir'in kuzeyinde yer alan üstü geniş, kenarları dik, oldukça yüksek ve hayvancılığa elverişli bir yayladır. İkinci bölüm, ilçe merkezinin doğusunda kalan bölümdür. Bu bölüm, Fırat nehri ile Sarıçiçek yaylası arasında olup Dutluca ovasını içine alan, 1100 m. yüksekliğe sahip bir arazidir. Üçüncü bölüm ise, Arapgir'in güneyinde yer alan engebese ve yüksekliği az olan Dişterik mevkesidir. Küçük bir oviden oluşan bu mevkeide ilçe köylerinin çoğu yer almaktadır.²

Yukarıda bahsettiğimiz üzere Arapgir'in yeryüzü yapısı, genel olarak dağlık ve parçalı düzlük şeklindedir. Bu coğrafi özellik, tarıma uygun büyük düzlükler den oluşturmamaktadır. Hali hazırdaki düzlüklerde ve vadi boylarında sulanabilen topraklarda sebze, meyve ve tahıl yetiştirilebilmektedir. İlçenin güney arazileri hububat ekimine uygun şartlar sağlar. Arpa, buğday, nohut, mercimek, kuru fasulye, yem bitkileri üretiminin yanı sıra kavun ve karpuz yetiştirilir. Kuzey arazilerinde bağcılık başta olmak üzere sebzeçilik, meyvecilik, sulu ve susuz tarım da yapılır.³ Kozluk vadisi sebzeçilik ve kereste ihtiyacını karşılayabilecek sanayi ağırlıklı ağaç istihsaline çok elverişlidir. Özellikle Arapgir'in ekonomisinde köhnü üzümü önemli rol oynar. Hayvancılıkta koyun, keçi, süt inekçiliği, et besiciliği az da olsa kümes hayvancılığı ve alabalık üretimi yapılır. Arıcılık da küçümsenmeyecek bir ekonomik gelir kaynağıdır.⁴

Deniz etkisinden uzak, yüksek dağlarla kapalı olan ilçede yağışlar oldukça az ve yazları da oldukça kurak geçmektedir. Yaz yağmurlarının fazla yağmamasına rağmen,

¹ İskender Oymak, Malatya Ziyaret Kültürü ve Ziyaret Yerleri, İstanbul 2013, s.68.

² Dursun Özgüler-Zekai Bingüler, Arapgir, Malatya 1986, s.52-57.

³ Yusuf Aşutkalıoğlu, 1954 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Arapgir İlçesinde İkamet Etmekte.

⁴ Ömer Meray, 1956 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Arapgir İlçesinde İkamet Etmekte.

ilçenin dağlık yapısından dolayı yağış miktarında farklılık gözlenmektedir. Isı bakımından ilçe genelinde kışlar oldukça soğuk ve kar yağışlı geçerken, yazları alçak kesimlerde sıcak, yüksek kesimlerde ise daha serin bir hava hâkimdir. Yüksek kesimlerde sonbaharın ortalarından itibaren yağan karlar ilkbaharın ortalarına kadar yerde kalmaktadır.⁵

Eski adı Daskuza olan Arapgir'in kuruluşu M.Ö. 1200 yıllarına kadar uzanmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü'nde bulunan Arapgir bölgenin en eski yerleşim yerlerindedir. Arapgir'in ilk yerleşimcileri, Muşkililer'dir. Daha sonra Ermeniler'in kurduğu siyasi birlikte yer alan Arapgir; Asur, Urartu egemenliğinde yer almıştır. Doğu Anadolu'nun Romalıların egemenliğinde bulunduğu dönemde Roma siyasi birliğinde yer alan Arapgir, Emeviler, Danişmentliler ve Anadolu Selçuklular idaresinde kaldıktan sonra 1514 Çaldıran Savaşı'nın ardından Osmanlı Devleti egemenliği altına girmiş ve Sivas Eyaleti'nin yedi sancağından biri olmuştur. 1834 yılında Şark Eyaleti'nin ıslahına tayin edilen Reşit Mehmet Paşa, Harput'u eyalet ve ordu merkezi haline getirince, Arapgir de kaza yapılarak Elazığ'a bağlanmıştır. Bu dönemde konum itibarıyla Arapgir Doğu Anadolu'nun ticaret ve zanaat merkezi olmuştur. Bu dönemde nüfus bakımından Diyarbakır, Malatya ve Harput'u geride bırakan Arapgir, İç ve Doğu Anadolu'nun en kalabalık şehirlerinden biridir. Tarih kaynaklarından edinilen bilgiye göre önemli bir sanat, ticaret ve kültür belgesi olan Arapgir, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Irak ve Suriye'nin Osmanlı Devleti'nin elinden çıkması neticesinde ticari önemini kaybetmiş, büyük tüccarların İstanbul, İzmir ve Adana gibi illere göçmesiyle, nüfus ve ticari kayba uğramış bunun neticesinde Malatya'ya bağlı küçük bir kaza olmuştur.⁶

Arapgir tarihi eser bakımından bir hayli zengin olmakla beraber, bu eserlerin pek azı günümüze ulaşmıştır. Kalesinden başka, çoğu eski Arapgir'de kalan bu eserlerden, XIV. yüzyılda yapıldığı tahmin edilen Ulu Camii, Akkoyunlu döneminde tarihlenen ve Eski Arapgir'de Osman Paşa Mahallesi'nde bulunan Yeni Camii, 1694 Cafer Paşa tarafından tamir edilen Cafer Paşa Camii, İsa Paşa Mahallesi'nde bulunan Mirliva Ahmed Paşa Camii, Gümrükçü Osman Paşa tarafından yaptırılan Osman Paşa camii, Arapgir çarşısında Rakka Valisi Vezir Yusuf Paşa'nın yaptırdığı Emir Yusuf Camii, Şeyh Hasan Bey Camii, Mescidi, Medresesi ve Türbesi, Mirahur Mehmet Ağa Camii, İspanakçı

⁵ Dursun Özgüler-Zekai Bingöler, Arapgir, Malatya 1986, s.52-57.

⁶ Hasan Demirbağ-Fahreddin Fırat, Medeniyetin Beşiği Malatya, İstanbul 2013, s. 354.

Mustafa Paşa Kütüphanesi olarak tanınan Molla Eyüp Camii, Osman Paşa Mahallesi'nde Osman Paşa Hamamı, 1806 tarihinde İsaoglu Mahallesi'nde inşa ettirilmiş olan Çarşı Hamamı sayılabilir. Yeni Arapgir'de 1893 yılında yaptırılan Çobanlı Camii ve bitişiğindeki türbe, ayakta kalan tarihi eserlerdendir.⁷ Zaman içerisinde türbenin kubbesi yıkılmış olsa da ilçedeki önemli tarihi eserler arasındaki yerini muhafaza etmektedir.

İlçe halkı, eğitim ve öğretime büyük önem vermektedir. Halkın bilgiye önem vermesinin yanında, ilçedeki arazinin dağlık ve tarıma elverişsiz oluşu, sanayi tesislerinin olmayışı ve iş istihdamının yeterli oranda sağlanamaması gibi sebeplerden dolayı eğitim öğretim oranı artmıştır. Son dönemlerde hayırsever vatandaşlar tarafından yaptırılan modern okullarla beraber ilçe eğitim kampüsü haline gelmiştir. İlçede 3 İlköğretim Okulu, 1 YİBO, 1 Endüstri Meslek Lisesi, 1 Çok Programlı Lise, 1 Fen Lisesi ve İnönü Üniversitesine bağlı 8 Bölümü olan Meslek Yüksek Okulu bulunmaktadır.

Arapgir'in nüfusu 2012 sayımına göre 10.972 dir. İlçe merkezinin nüfusu 6120, kırsal kesimin nüfusu ise 4852'dir. İlçe mahalleleri, Hoca Ali Mahallesi, Hezenek Mahallesi, Eskişehir Mahallesi, Yukarı Çörence Mahallesi, Berenge Mahallesi, Yeni Mahalle, Çarşı Mahallesi, Osmanpaşa Mahallesi, M. Akif Mahallesi, Aşağı Çörence Mahallesi, Çömertli Mahallesi, Zorhab Mahallesi, Ulupınar Mahallesi, Çobanlı Mahallesi ve Köseoğlu Mahallesi'dir.

İlçeye bağlı olan köyler ise Alıçlı, Onar, Paçalı, Sinikli, Selamlı, Eski Arapgir, Eynir, Boğazlı, Bostancık, Sügeçti, Kılıçlı, Çakırsu, Ormansırtı, Kuru, Gözeli, Gebeli, Pirali, Kavnak, Kazanç, Yazılı, Yabanlı, Budak, Düzce, Esikli, Ulaçlı, Çimen, Deregezen, Aktaş, Yeşilyayla, Çiğnir, Günyüzü, Yaylacık, Konduçak, Suceyin, Taşdelen, Çaybaşı, Kayakesen, Tarhan, Sağılışağı, Taşdibek ve Sipahıuşağı'dır.

---

⁷ Yusuf Halaçoğlu, "Arapgir" *İslam Asiklopedisi*, Türkiye Diyanet vakıf Yayınları, İstanbul 1991, cilt.3, s. 328-329.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAPGİR'DEKİ GEÇİŞ DÖNEMLERİYLE İLGİLİ İNANIŞLAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ

İnsanoğlunun yaşamı boyunca geçiş dönemleri vardır. Bunlar doğum, sünnet, evlenme ve ölümdür. Bu geçiş dönemleri çerçevesinde buldukları kültürün kalıplarına ve beklentilerine uygun birçok töre, ayin, adet, inanç ve tören oluşmaktadır. Bu oluşumların en önemli amacı çocuğu mutlu etmek, mutluluğun önündeki engelleri kaldırmak, kutsamak, kutlamak ve yeni durumunu belirlemektir. Çünkü insan geçiş dönemlerinde zararlı etkilere açık ve korumasızdır. Böylece bu dönemlerde görülen inanışlar, adetler, töreler, törenler, gelenekler ve uygulamalar, bir yörenin hatta bir ülkenin geleneksel kültürünün en önemli bölümlerinden birini oluşturmaktadır.⁸

1.1. Doğumla İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi

Hayat, insanoğlunun ana rahmine düşmesiyle başlayıp ölüme kadar geçecek kısmına denir. Çocuk doğunca defa bir ışık görür, ilk defa nefes alır ve onu dünyaya getiren annesiyle ilk kez kucaklaşır. İnsanın hayatının doğumla başlayıp ölüme sona erdiği kaçınılmaz bir gerçektir. Bu gerçeğin bir kısmını da o çocuğun yaşadıkları, büyümesi, gelişmesi, büyüyünce yapılanlar, geride bıraktıkları ve feda ettikleri oluşturmaktadır.

Bir doğum aileyi, toplumu ve hatta devleti etkilemektedir. Bunun için Türk toplumunda olduğu gibi Arapgir yöresinde de doğum süreci ve sonrasına önem verilmektedir. Büyüklerimizin yeni doğan çocuğu evin ziyneti olarak görmesi ve terbiyesi noktasında hassas davranması doğum ve sonrasının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

1.1.1. Doğum İle İlgili İnanışlar

Arapgir yöresinde aile toplumun en önemli unsurudur. Ailenin devamı ve dolayısıyla ocağın tütmesi çocuğa bağlıdır. Bunun için evlenmek ve çocuk sahibi olmak

---

⁸ Sedat Veyis Örnek, Türk Halk Bilimi, Ankara 2000, s.131.

çok önemlidir. Önemli olduğu için de birtakım olumsuzlukların önüne geçmek amacıyla bazı kurallar ve yasaklar ortaya çıkmıştır.

Özellikle kırsal kesimde yaşayan insanların maddi imkânlarının bulunmaması ya da başka nedenlerle doktora gidememesi durumunda hastalıkların tedavisi amacı ile başvurduğu işlemlerin tümü halk inanışları olarak tanımlanmaktadır. Yeni evlenen çiftlerin toplumda statü kazanması çocuk sahibi olmalarına bağlıdır. Bu nedenle gelinin gittiği yerde saygınlık kazanması ve sevilmesi için doğum yapması gerekir. Kısır kadın toplumda hor görülür ve aşağılanır. Bu tepkilere kırsal kesimde daha fazla karşılaşıldığı görülür. Bundan dolayı kısır kadın, kısırlığını ortadan kaldırmak için çeşitli yollara başvurur. Çocuk olması için Perşembe günleri namaz kılınarak kırk Yasin okunur ve yetmiş bir bin tesbihat çekilerek Allah'a dua edilir. Özellikle türbelere gidip dua etmek, dilek tutmak ve buradaki dilek ağaçlarına çocuk olması dileğiyle bir bez parçası bağlamak da çocuğu olmayan kadınların uyguladıkları ritüellerdir.⁹ Dini büyüklere muska yaptırılmaları ve ziyaret yerlerini çocuğu olmayan kadınların ziyaret etmeleri de bunlardan birkaçıdır. Arapgir, Sivas ve Elazığ'a komşu olması nedeniyle doğumla ilgili inanışlar noktasında benzerlik göstermektedir.¹⁰

İlçede hamilelik süresi içerisinde doğacak çocuğun kız mı, yoksa erkek mi olacağı merak konusudur. Çocuğun cinsiyetinin tespitinde kadının hamilelik boyunca yediği yiyecekler, baktığı ve dokunduğu her şeyle alakalı birçok uygulama ve inanışlar mevcuttur. Hamilelik döneminde kadın yılan gibi kötü şeylerden uzak durur, onlara bakmaz ve güzel şeylerle uğraşır. Çünkü çocuğun bunlardan etkilenileceği düşünülür. Yörede, hamile kadının tatlıya aşererse erkek, ekşiye aşererse çocuğun kız olacağına inanılır. Çocuğun cinsiyetini belirlemek için yapılan bir uygulamada bıçak ve makas kullanılarak yapılır. Önceden hazırlanan iki minderden birisinin altına bıçak, diğerinin altına ise makas konur. Eve çağrılan hamile kadın makas konulan mindere oturursa kızı, bıçak konulan mindere oturursa oğlu olacağına inanılır.¹¹

Doğum yaklaştıkça doğacak çocuğun ilk çocuk olup olmamasına göre ailede bir başka telaş ve heyecan başlar ve hazırlıklar yapılır. Eskiden şimdiki gibi hazır çocuk giyimi yaygın olmadığı için zıbinlar, kundaklar, bezler, önlük, çocuğun yatağı, yorganı, yastığı hazırlanırdı. Evde doğacak çocuğa hazırlık yapılırken bir tarafından da evin

⁹ Hatice Durak, 1949 Arapgir doğumlu, Okuma Yazma Yok, Mehmet Akif Mahallesinde İkamet Etmekte.

¹⁰ Orhan Acıpayamlı, Türkiye'de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü, Ankara 1974, s.15-21.

¹¹ Selvi Şenel, 1934 Arapgir Doğumlu, Okur Yazma Yok, Aktaş Köyünde İkamet Etmekte.

büyüklerine kayınpeder, kayınvalide, kayınbirader varsa eltilere hediyeler hazırlanır.¹² Oğlan evi bebeğin beşiğini, yatağını hazırlar. Çocuk doğunca kız evinden de armağanlar gelir.¹³

İlçemizde eskiden doğumlar, sağlık hizmetlerinin yetersizliğinden mahalle ebeleri tarafından yaptırılırken, günümüzde sağlık hizmetlerinin gelişmesiyle doğumlar hastanelerde yaptırılmaktadır. Doğum gerçekleştiğinde müjdeli haber erkeklere ulaştığında baba tarafından komşu ve akrabalara yemekler verilir ve gençlere bolca bahşiş dağıtılır. Bebek yıkanır, kundaklanır ve lohusa kadın yatağına yatırılır. Ağzı dualı, iyi huylu bir hanım bebeği besmeleyle alır, okuyarak beşiğine koyar. Eğer mevsim kış ise bebek ile annenin üşümemesine dikkat edilir. Doğumdan sonra doğum yapan kadına gücünü toplaması ve sütü bol olması için yağ-bal karışımı, süt, lohusa şerbeti, dut hoşafı, aşure, mercimek çorbası gibi şeyler yedirilip içirilmektedir. Çocuk okumuş olsun diye düşen göbeğin cami ve okul bahçesine gömülme uygulaması da mevcuttur.¹⁴

Doğumdan sonra müjdeli haber kız evine gittiğinde kız evi sevinçle torunlarını ve kızlarını görmeye giderler. Kız evinin hazırladığı hediyeler geldiği gün ev halkına da hediyeler gelir ve iki aile sevinç ve neşe ile yemek yerler ki bu ziyarete de kırklık denir. Konu komşu ve diğer akrabalar da çocuğu görmeye gelirler ve aileye göz aydın ziyareti yaparak hediyeler getirirler. Yakın komşular pişirdikleri yemeklerden aileye getirirler. Bu ikramlar lohusa kadının sütünün bol olması düşüncesiyle yapılır. Gelen misafirlere de lohusa şerbeti ikram edilmektedir.¹⁵

“ Lohusaya kırk gün kazma kürek hazır” ve “ Kırk gün lohusanın mezarı açık “ inancı ile hem çok iyi bakılır; hem de lohusa yalnız bırakılmaz. Ülkemizde lohusalık döneminde anne ve çocuğa zararı dokunacağına inanılan "alkarısı-albasması " adını verdikleri saçı başı dağınık, dişleri iri, parmakları çok uzun çirkin bir yaratığı inancına Arapgir ve çevresinde “ hıbilik basması “ denir. Önlemek için bir çubuğa ekmek ve soğan sokup lohusa yatağının başına asılır. Yatağının altına süpürge konur. Çocuğun kundağının arasına da kırık ayna parçalarını koyarlar. Bebeği ve lohusa kadını nazarlardan korumak içinde ateşe üzerlik atıp yakarlar, çocuğa nazarlık ve mavi boncuk takarlar. Çocuk her zaman besmele ile kucağa alınır, emzirilirken de annesi besmele çeker.¹⁶

¹² Hatice Kızıltepe, 1937 Arapgir Doğumlu, Okuma Yazma Yok, Deregezen Köyünde İkamet Etmekte.

¹³ Hatice Durak, 1949 Arapgir Doğumlu, Okuma Yazması Yok. Mehmet Akif Mahallesiinde. İkamet Etmekte.

¹⁴ Hatice Cin, 1962 Arapgir Aktaş Köyü Doğumlu, İlkokul Mezunu, Aktaş Köyünde İkamet Etmekte.

¹⁵ Fatma Aknar, 1969 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Koru Köyünde İkamet Etmekte.

¹⁶ Selvi şenel, 1934 Arapgir Doğumlu, Okur Yazma Yok, Aktaş Köyünde İkamet Etmekte.

İlçede çocuk görmeye gelmenin bir adabı vardır. Hanımlar özel günlerinde ve cenazeden dönenleler doğum yapılan eve giremezler. Lohusanın yanında dikiş dikilmez ve de “ Melekler her şeye âmin derlermiş” düşüncesi ile beddualı konuşmalar yapılmaz. Hep güzel konuşulur, “Allah hayırlı etsin” “Analı babalı, ömürlü olsun”, “Allah akıl versin, elem, keder vermesin”, “Allah gününü göstereyin, uzun ömürlü, bol rızıklı olsun” gibi iyi dileklerde bulunulur.

Çocuğun adı, ailenin büyüğü bir erkek tarafından çocuğun kulağına ezan okunarak konulur. Bu ad ailenin büyüklerinin adı olduğu gibi anne babasının istediği bir isim de konulabilmektedir. İsmi konulduktan sonra “İsmi ile yaşasın, ismine layık olsun” gibi güzel temennilerde bulunulur. Çocuğun adını aileden başka birisi koymuş ise hediyelerle gönlü hoş edilir. Doğumun 20. Günü iki tesbihe 20 İhlas Suresi okunur; bir tasa konan tesbihlerin üzerlerine de su konur. Anne ve çocuk yıkanırken bu su üç defa da dökülür. Lohusa hamamı da önem verilen bir gelenektir. Kızın annesi, kardeşleri, yakın kadın akrabaları çağrılır. Kayınvalide, konuklara göre hamamda kurnalar “Hamamlarda musluk altında bulunan ve su biriktirmek için kullanılan mermer ya da taş tekne” önceden ayrılır. Lohusa, hamamında mevsimine göre ikram yapılır. Lohusa hamamda fazla kalmaz, hemen yıkanan lohusa eve gönderilir.¹⁷ 40-50 sene önce var olan bu adetlere artık günümüzde rastlanmamaktadır. Bunda günümüz şartlarının ve olanakların değişmesi büyük etkindir.

Kırkıdan sonra artık lohusalık bitmiş, bebek zararlı bütün dış etkilerden korunmuş olur. Bilimsel olarak çocuğun bağışıklık sisteminin altı haftada oluştuğu gerçeği, halkımızın tecrübe, gelenek ve göreneklere ile örtüşmektedir. Bebek sokağa ilk defa çıkınca, kundağının arasına ekmek yumurta ve şeker konulur ve ilk karşılarına çıkan kimseye verilir. Kırkı çıkmayan iki kişinin karşılaşması da hayra yorumlanmaz. Bir birilerinin evinin önünden bile geçmemeye dikkat ederler. Yeni doğan çocuklar sarılık olmasın diye sarı giydirirler. Maşallah yazılı altın çocuğun omzuna ve beşiğine asılır. Çocuğa mavi boncuk ile çeşitli nazarlıklar da yapılır.¹⁸

Çocuk büyürken diş çıkarması, yürümesi, konuşması aileyi sevindirmektedir. İlk dişini gören kişi buğday kaynatarak diş hediği hazırlar. Geniş bir kabın içine konulan haşlanmış buğdayın üzerine şeker, kuru yemiş ve üzüm konularak süslenir. Bu törene

¹⁷ Hatice Durak, 1949 Arapgir Doğumlu, Okuma Yazma Yok, Mehmet Akif Mahallesinde İkamet Etmekte.

¹⁸ Hatice Kızıltepe, 1937 Arapgir Yoğumlu, Okuma Yazma Yok, Deregezen Köyünde İkamet Etmekte.

yakın akrabalar ve komşular çağrılır. Ortaya kalem, ayna ve Kur'an-ı Kerim konularak çocuk yanına oturtulur. Ortaya konulan şeylerden hangisini alacağı merak edilir ve aldığı şeye göre çocuğun büyüünce sahip olacağı meslek hakkında tahmin yapılır. yorum yapılır. Kalem alacak olursa ilerde okuyup büyük adam olacak şeklinde yorumlanır. Çocuk kismetli, bereketli olsun ve dişleri çabuk çıksın diye başına birkaç buğday tanesi serpilir. Hanımlar hep beraber güle söyleye hedik yerler, bebeğe hayır dualarda bulunurlar. Hediye gelenler çocuğa çamaşır, oyuncak vb. gibi armağanlar getirirler.

1.1.2. Doğumla İlgili İnanışların Değerlendirilmesi

Araştırma yaptığımız Arapgir ve çevresinde yapılan uygulamalar Eski Türklerde de görülmektedir. Eşlerin çocuk sahibi olamaması, aile içinde büyük bir sıkıntı ve problem haline gelebilmekte ve eşleri boşanmaya kadar götüren kötü sonuçlar doğurabilmektedir. Arapgir'de çocuğu olmayan aileler, çocuklarının olması için muska yaptırmakta ve türbelere giderek dua etmektedirler. Türbede dua eden insanlar, dileklerini ifade ederek dilek ağaçlarına bez parçası bağlayarak adak adarlar. Türkler Anadolu'ya geldiklerinde Şaman, Budist rahiplerin işlevlerini aynı amaçla Anadolu da muska yazmakta ve çeşitli büyü tekniklerini de hocaların aldığı görülmektedir. Burada kadının kısırlığına kötü ruhların neden olduğuna ve bu ruhların muskayla kovulduğuna inanılmaktadır.¹⁹ Buna inanan insanların Allah'a şirk koşmakta oldukları ifade edilmiştir. Şifayı da hastalığı da veren Allah'tır ve Allah inancı gölgede bırakılarak muska vb benzeri şeylere önem vermek tevhit ilkesine zıt olan, içinde şirk unsuru taşıyan bir inançtır.²⁰

Eski Türlerde çocuk sahibi olamayan kadınlara birtakım uygulamalar söz konusudur. Yakutlarda çocuk sahibi olamayan kadınların mukaddes bir ağacın dibinde, ak boz at derisi üzerinde "Yer Sahibi"ne dua ederek iduk kurbanı kesmeleri²¹ ilçe ve çevresinde türbe ziyaretinde yapılan uygulamalarla benzerlik göstermektedir.

Yörede kız doğumu üzüntü, oğlan doğumu sevinç getirir. Bu düşüncelerle hamileliğin başından itibaren bebeğin cinsiyeti merak edilir. Kadının yiyip içtiklerine bakılarak yorumlar yapılır. Kadının canı tatlı yiyecekler çekiyorsa erkek, ekşi yiyecekler çekiyorsa kız bebeği olacağı anlamına gelir. Bazı pratiklerde temas ve taklit prensiplerini

¹⁹ Ali Selçuk, Ağaceri Türkmenleri Tahtacılar, 2008 İstanbul, s.201.

²⁰ Ali Çelik, İslam'ın Kabul veya Reddedtiği Halk İnançları-Hicaz Bölgesi, İstanbul 1995, s.289.

²¹ Ünver Günay-Harun Güngör, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, İstanbul 2009, s.102.

açık şekilde görmeye imkân yoktur.²² Bunların izahı yapılsa da Arapgir de de halen varlığını devam ettiren kızın doğumunun üzüntü, oğlan doğumunun sevinç getirmesinin mantıklı bir izahı yapılamamaktadır.

Arapgir'in ve çevresinde çocuk dünyaya geldiğinde yemek verilmesi ve bahşiş dağıtılması, dişinin çıktığındaki hedik uygulaması, göbeğinin gömülmesi ile Kazak, Kırgız ve Yakut Türklerindeki çocuk dünyaya geldiğinde buğday unundan yemek yapıp dağıtmaları ve kadınların bu yemekten yemesi ve yine bebeğin göbeğinin gömülmesi adetleri benzerlik göstermektedir.²³

Arapgir ve çevresinde “ Hıbilik basması “, “Alkarısı" adını verdikleri durumla Orta Asya Türk toplumlarındaki Albasti diye adlandırılan olay aynıdır. “ Hıbilik basması “ “Alkarısı" olayında çok çirkin, parmakları uzun ve korkunç bir varlık tasvir edilirken Orta Asya Türk toplumları olan Kırgız, Başkurt ve Kazak Türkleri albastıyı keçi veya tilki suretine büründürmüşlerdir. Bir başka Türk toplumu olan Gagavuzlar'da ise Albasti kötü ruhlu bir dev olarak görülür. Bu devin kötülüklerinden loğusa kadını korumak amacıyla odasında süpürge bulundurulmakta, kadının bulunduğu odada kırk gün boyunca mum yakılmakta ve yastığının altına makas konulmaktadır.²⁴

1.2. Sünnet İle İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi

Anadolu'da çocukla alakalı dini ve geleneksel işlemlerden en ehemmiyetlilerinden birisi de sünnettir. Ebu Hureyrenin bildirdiğine göre Resulullah (s.a.v), şöyle buyurdu: “*Beş şey fitrattandır: Sünnet olmak, etek tıraşı olmak, tırnakları kesmek, koltuk altındaki kılları almak ve bıyığı kısaltmak*”²⁵Sünnetin dini kaynağından ve fitrata uygun oluşundan dolayı anne babalar çocuklarını sünnet ettirmeyi önemli bir görev olarak bilmişlerdir. Bu görevi yerine getirirken yaşadıkları büyük mutluluğa eş, dost ve akrabalarını da ortak etmek isterler. Sevinçlerin paylaşarak artacağı düşüncesiyle uzak yakın herkes davet edilerek sünnet merasimi bir şölen havasında gerçekleştirilir. Yüzyıllardır devam eden sünnet pek çok gelenek ve göreneği beraberinde getirmiştir.

1.2.1. Sünnet ile İlgili İnanışlar

²² Orhan Acıpayalım, Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü, 1974 Ankara, s.107.

²³ Ali Selçuk, age. s.158.

²⁴ Abdulkadir İnan, Makaleler ve İncelemeler,1998 Ankara, s.259-261.

²⁵ Hüseyin Yıldız, Cem’ul Fevaid, 2009 İstanbul, s.700.

Arapgir de çocukların bir “geçidi” olan sünnet, dini vecibe gereği yerine getirilmesi ve erkekliğe adım atmanın ilk basamağı olarak kabul edilmesinden dolayı kurumsal olarak toplumda önemli bir yer tutmasına neden olmuştur. İlçede sünnet töreni düğün coşkusu içinde yapılsa da çocukların korkulu rüyasıdır. Sünnet, bebeklik çağı ile buluş çağına kadar olan dönemde gerçekleştirilir. Son dönemlerde şehirlerde anne ve babalar çocuklarını erken yaşlarda sünnet etmelerine rağmen köylerde 10 yaşından önce sünnet edildiği çok nadir görülmektedir. Çok çocuğu olan aileler toplu sünnet yapmayı düşünürler. Burada hepsi bir arada sünnet olsun düşüncesi hakimdir. Bu durumda küçük çocuğun yaşı pek hesaplanmaz.

Arapgir yöresinde sünnet mevsimi yazdır. Çocukların okul durumu ve iyileşme süresi bu mevsimin seçilmesinde önemli rol oynar. Gün olarak da haftanın herhangi bir günü tercih edilebilir.

Arapgir ve çevresinde sünnet olacak çocuk için düğün tertip edilir. İnsanlar düğüne ilçe merkezinde davetiye gönderilerek, köylerde ise evler gezilerek davet edilir. Sünnet düğününde mutlaka mevlit okutulur. Çok nadir olsa da çalgılı düğünler de yapılmaktadır.²⁶

Düğünlerde nasıl sağdıç varsa, sünnet düğünlerinde de kirva “kirve” olur. Hatta çocuk doğunca kirveliğe talip olunur. Ailenin yakın bir dostu veya bir ahbabı kirveliği üstlenir. Kirve, sünnet esnasında çocuğu bizzat tutan kimsedir. Sünnet çocuğunun kıyafetini almak vb. birçok ihtiyacını gideren kirve aileye çok yakın birisi olur. Öyle ki kirve, kirvesi olduğu çocuğa kızını veremez, artık onlar kardeş sayılır. Kirve ayrıca çocuğa hediye alır. Sünnet olacak çocuğun koluna yahut boynuna mendil ve benzeri bir şey bağlanır. Bu mendile altın ve para takılır. Eskiden şimdiki gibi sünnet edilecek çocuklara giydirilecek özel elbiseler yoktu. Kirve çocuğa her zaman giyebileceği bir elbise diktirir, çamaşırını, sünnet gömleğini ve ayakkabısını alırdı. Çocukların ilk defa giydikleri takım elbise bu sünnet kıyafeti olurdu. En büyük hediyeyi de yine kirve alırdı. Çocukların hayallerini süsleyen ya bir bisiklet, ya da bir kol saati veya büyük altın hediye ederdi.²⁷

Günümüzde geçerliliğini kaybetse de kirve çocuk ve arkadaşlarını hamama götürür, meyve veya meyve suyu ikram eder, çocuklar arkadaşlarıyla eğlenmiş olurlar. Gece, çocuğa kına gecesi gibi eğlence yapılır, çocuğa sünnet kınası yakılması adettendir.

²⁶ Mustafa Özkan, 1946 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Arapgir’de İkamet Etmekte.

²⁷ Kadir Cin, 1960 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Aktaş’da İkamet Etmekte.

Ailenin hanımları çocuğa gelin yatağı gibi çok süslü bir yatak hazırlarlar. Anneler en güzel yatak takımlarını, örtülerini bu gün kullanırlar. Düğünden önce konu komşu akrabalar toplanarak bir gün öncesinden yaprak dolması hazırlarlar. Etler pişirilir ve helva yapılır. Eğer hacdan gelecek bir aile büyüğü varsa veya askerden gelecek bir ağabey varsa sünnet düğünü o günlere denk getirilir. Bahçelerde yapılan sünnet düğünleri davetliler için oldukça neşeli geçmektedir. Sünnet olacak çocuk ise hep heyecan ve korku içindedir. Sünnet olmuş arkadaşları onu cesaretlendirdiği gibi bazen korkutanlar da olabilir.²⁸

Arapgir'de 30-40 yıl öncelerinde tek bir sünnetçi vardı. Bu sünnetçi köy köy gezerek sünnet çağına gelmiş çocukları sünnet etmekteydi. Günümüzde bu sünnetçi yerini olanakların artmasıyla daha olanaklı ve hijyenik olan hastaneye almıştır. Sünnetçinin köye geldiğini gören çocuklar, korkusundan kaçar ve saklanır. Bu nedenle kirveye çok iş düşer. Çocuğu arar bulur, ikna eder ve kucağına alır. Sünnet olunca alınacak hediyeleri sayıp dökerek çocuğu heveslendirmeye çalışır. Artık beklenen an geldiğinde sünnetçi amca sünnet olacak çocukla muhabbet ederek kafasının dağılmasına çalışarak ona cesaret verir. Hanımlar bir taraftan seyrederken, çocuğun annesi sesini duymasın diye uzaklaştırılır. Sonunda sünnet olayı gerçekleşmiş olur. Birkaç gün yalpalayarak gezen çocuk, iyileşir, koşup oynamaya, başlar. Sünnet olmayan çocuklara artık erkek olma duygusu ile bakar.²⁹

Sünnette toplanan paralar ve altınlar genellikle çocuk için kullanılır. Sünnet boyunca en çok yorulan kirveye çocuğun babası tarafından halı, elbise gibi armağanlar verilerek gönlü hoş tutulur.³⁰

1.2.2. Sünnet İle İlgili İnanışların Değerlendirilmesi

Anadolu'nun her yerinde sünnet erkeliğe ilk adım ve dini bir vecibe olarak yerine getirilmektedir. Türklerin Müslüman olamadan önce sünnet olmayla ilgi bir uygulamaları bulunmamaktadır.³¹ Buda Türklerin Müslüman olmasıyla le beraber sünnet uygulamasının toplumda başladığını göstermektedir.

²⁸ Mehmet Koç, 1955 Arapgir Doğumlu, Açıköğretim Sosyal Bilimler Mezunu, Arapgir'de İkamet Etmekte.

²⁹ Mustafa Özkan, 1946 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Arapgir'de İkamet Etmekte.

³⁰ Celal Aslan, 1944 Arapgir Doğumlu, Okuma Yazması Var, Esikli Köyünde İkamet etmekte.

³¹ Ali Selçuk, Ağaceri Türkmenleri Tahtacılar, İstanbul 2008, s. 213 -214.

Kutsal kitap Tanah'da belirttiği üzere Tanrı İbrahim ve soyuyla yaptığı anlaşmanın koşulu olarak erkelerin hepsinin sünnet olmalarını şart koşması sünnetin dünya dini tarihinde bir anlam kazanmasını sağlamıştır.³² Bu da İslam'dan önce sünnetin var olduğunu göstermektedir. Her ne kadar Kur'an-ı Kerimde sünnetten bahsedilmese de Peygamberimizin sünnet olmayı fitratın gereği olarak sayması, bu uygulamanın İslam ritüelleri arasında yer almasını sağlamıştır.

Hristiyanlıkta da sünnet uygulaması olmamasına rağmen Habeşistanlı ve Kıpti Hristiyanların sünnet uygulamasını yerine getirmeleri Sami kültüründe de bu uygulamanın olduğunu göstermektedir.³³ Sünnetin bütün dinler tarafından bir vecibe olması yanında sağlık noktasında faydalı olmasından dolayı dünyanın her tarafında yapıldığı görülmektedir.

1.3. Evlenme İle İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi

Toplumun en önemli müesseselerinden biri olan evlilik, birbirini seven iki karşı cinsin yuva kurmak maksatıyla toplumun ve yasaların uygun gördüğü şekilde bir araya gelmeleridir. Aslında evlilik aile kurma, toplum ve devlet olma yolunda büyük öneme sahiptir. Aile hiçbir okulun insana ve topluma kazandıramayacağı olgunlaşma, sahiplenme, yardımlaşma, birlikte yaşama duygularını kazanmasına ve geliştirilmesine vesile olur. Bu özellikleri üzerinde barındıran bireylerin oluşturduğu toplumu ve devleti yıkmaya da hiçbir gücün muktedir olamayacağını yaşanan tecrübeler orta koymuştur.

1.3.1. Evlenme ile İlgili İnanışlar

Arapgir de evlenecek yaşa gelmiş delikanlının, ailesi ve akrabaları, gelin adayı bulmaya çalışırlar. Eğer gencin gönlünde biri varsa ve bu uygun görülürse, işler daha da kolay olur. Kızı olan aileler gözlenir; “Davul bile dengi dengine vurur” misali, herkes kendi durumuna uygun birini ister. Mali bakımından kendilerinden zengin, daha üstün olsun ki “geldiği evi babasının evine çevirsin” denir. Bu gibi durumlar için, “ Öyle yer var ki yalvara yalvara alırsın, öyle yer var ki yalvara yalvara verirsin” sözleri söylenir. Uygun görülen kızın evine önce kayınvalide, çok yakın bir iki kişiyle ve ansızın gider. Genellikle sabahları dünür gidilir. Evin temizliği ilk bakışta kendini belli eder. Bu kızın beğenilmesinde büyük faktördür. Kızı, annesini, evini beğenen kayınvalide, kız tarafının

³² Tora, Sünnet: Antlaşma Simgesi, 17: 9-12.

³³ Ali Selçuk, Ağaceri Türkmenleri Tahtacılar, İstanbul 2008, s. 213 -214.

ağzını aramak için yaşlı bir hanımı gönderir “ Kız evi naz evi” diye bilindiğinden birkaç defa gidilip gelinir, kararlaştırılan akşam için erkek dünürlerin geleceği bildirilir.³⁴

Akşam kayınpeder, ailenin ve mahallenin büyükleri, kız evine gelerek kızın istediklerini söylerler. “Allah’ın emri, peygamberin kavli ile.....” diye söze başlarlar ki buna Arapgir’de “ hırovuk” denir. Kız tarafı verecek olsa bile hemen evet demez, “düşünelim, biz size haber veririz” diye cevap verirler. Kız evinden olumlu haber gelirse, genellikle Perşembe gününü Cuma gününe bağlayan akşam kız evine çay içmeye gidilir. İki tarafın davetlilerin huzurunda, hoca efendi veyahut ailenin büyüğü kızın vekilinden üç defa kız ister. “Verdim” cevabını alınca, yemek ve çay ikramı yapılır.³⁵

Bazı köylerde oğlanın vekili eğer kızın vekilinin eğer büyükse elini öper, büyükse değilse sarılır ve buna “sakal öpme” denir. Daha sonra oğlanın vekili bu babası dedesi olabilir kız için getirmiş oldukları yüzük, küpe, bilezik gibi ziynet eşyalarını verir. Buna da el öpme denir. Arapgir’de takı için kız tarafı herhangi bir istekte (takı kesme, takı pazarlığında) bulunmaz. Oğlan tarafı ne ister, neye güçleri yeterse onları takar. Ayrıca kızın akrabaları da kıza takı şeklinde armağan verirler. Bu merasimden on gün sonra, kız evinden oğlan evine bir sini baklava ve damat, kayınvalide, kayınpeder, görümce, kayın ve eltiye çamaşır, havlu, elbiselik, yemeni, çorap gibi armağanlar, hepsi ayrı bohçalar içinde olmak üzere gönderilir. Daha uzak akrabalar bile fanila (fanilye), çorap, yemeni ve yanın da “ kâğıt arası” denilen ve beyaz kâğıtlara sarılmış kesme şeker gönderilir. Bu geleneğe Arapgir ve çevresinde “ters honca “adı verilir.³⁶

Nişandan sonra, ramazan ayı gelirse, kıza iftarlık, şeker, meyve gibi yiyecekler gönderilir. İki aile birbirilerini iftar yemeğine davet ederler. Bayramdan önce de gelin kıza bayramlık adı altında, elbise, çamaşır, ayakkabı gönderir. Bu armağanları getiren hanımın, “başı bozulmamış” , yani eşi ölmemiş, ayrılmamış ve mutlu evliliği olmasına dikkat edilir. Armağanı getirene, kız evi bahşiş verir. Kurban bayramında ise oğlan tarafı kıza kurbanlık koç gönderir. Koçun boynuzları arasına yani alnına kırmızı kurdele ile altın lira takılır. Koç ile geline elbise çamaşır vb. hediyeler de gelir. Gönderilen hediyeler, siniye konularak konu komşuya gösterilir. Kesilen kurbandan, komşulara “gelin kızın kurbanı” diye mutlaka pay verilir.³⁷

³⁴ Fatma Şahin, 1922 Arapgir Doğumlu, Okuma Yama Yok, Arapgir Merkezde İkamet Etmekte.

³⁵ Ali Topaloğlu,1930 Arapgir Doğumlu, Okuma yazma Yok, Aktaş köyünde İkamet Etmekte.

³⁶ Lokman Yücel, 1930 Arapgir Doğumlu, Okuma Yazması Yok, Mehmet Akif Mahallesinde İkamet Etmekte.

³⁷ Hayrullah Aknar, 1958 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Arapgir Merkezde İkamet Etmekte.

Düğün zamanı yaklaştıkça iki aile için uygun bir zaman belirlenir. Okuyan, gurbette olan, asker olan yakınların geleceği tarihte gözetilir. Kız çocuğun doğumundan itibaren anneler, çeyiz için hazırlıklı olsalar da nişandan sonra bu faaliyet, yani çeyiz düzme biraz daha yoğunlaşır. Eskiden hazır çeyiz eşyaları olmadığı için Arapgirli hanımlar bağ bahçe işlerinden arda kalan zamanlarında çeyiz hazırlar, işleme ve tentene (dantel) yaparlar. Marifetli hanımlar bahçelerindeki çiçekler bakarak, iğne oyasının örneğini doğadan alır, onlara tülbent ve yazmalarla hayat verirler. Oda ve yatak takımları dikilir, hazırlanır. Kızın çeyizinde el emeği çok önemlidir. Yoksa “anası yatmış uyumuş, kızı büyümüş” diye yergi yaparlar. Oğlan evindeki hazırlıklar ise daha çok para ile ilgili işlerdir.³⁸

Kızın elbisesi, oğlan evinden bohçanalarak ziynet eşyasıyla birlikte kız evine gönderilir. Elbiselere “nişanlılık”, ziynetlere “ölümlük” denir. Düğün günü kararlaştırıldıktan sonra hazırlıklar başlar, kız evi gelinin çeyizini görülmesi için serer. Düğün gününü belirlemek için oğlan evi, kız evine bir koç gönderir ve buna “*kınaya haber*” denir. Bu koç kesilir ve düğüne bir hafta kala, ilçe merkezinde davetiyle, köylerde ise tanıdıklar eline ayağına çabuk ve herkesi tanıyan bir hanım eline verilen listeye göre düğüne çağırır. Tanıdıkların, konu komşunun özellikte de yakın akrabasının davetine daha bir özen gösterilir. İlçe merkezinde pazartesi “kına hamamı” günüdür ve herkes çağırılmaz. Yakın akrabalar ve kızın arkadaşları davet edilir. Gelin olacak kıza güzel bir elbise giydirilir. Başına tel duvak takılır. Hamama gelen kıza bir eğlence düzenlenir. Bu hamamı kız evi yapar, oğlan evinden de davetliler gelir. Hamamdakilere mevsimine göre ikramlarda bulunulur.³⁹

Düğünden evvel hocalar tarafından dini nikâh kıyılır. Nikâhtan önce damadın geline vereceği mehir belirlenir. Evlenecek gençlerin bulunmadığı, vekâlet verdiği iki kişiyle nikâh kıyılır. Resmi nikâha da belediye nikâhı ismi verilir. Düğünden evvel kız tarafına eş dost akraba konu komşu çeşitli hediyeler getirirler ki buna “serçi” denir. Serçi getiren kimse, mutlak düğüne çağırılır. Salı günü kız evinde düğün için etli yaprak sarması yapılır. Bu sarma için yapraklar akşamdan suya konulur ve fazla tuzu alınır. Ertesi gün hazır olan yapraklar bol et ve iç yağ kullanılarak hazırlanan iç harcıyla sarılır. Bu sarmanın diğer sarmalardan en önemli farkı parmak boğumu büyüklüğünde yapılmasıdır. Kız tarafının yakın akrabaları, komşular ve oğlan evinden de gelenler olur. Dolma

³⁸ Süheyla Kamal, 1953 Arapgir Doğumlu, Okuma Yazma Yok, Arapgir de İkamet Etmekte.

³⁹ Ayşe İnaş, 1937 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Arapgir Merkezde İkamet Etmekte.

hazırlığı adeta bir tören gibidir. Gelin güzel elbise giyerek süslenir. Bir yandan genç kızlar oynayıp eğlenirken bir yandan da yapraklar sarılır. Gelin de misafirlere ikramda bulunur. Bu ikramlarda yöresel bir yemek olan “baturma” kullanılır. Baturma sıcak ve sulu, kuru sebzelerden yapılan, kısırı andıran ve yeşillikle yenilen Arpgirin sevilen bir yemeğidir.⁴⁰

Çarşamba günü düğünün önemli günlerindedir. Bu günde oğlan evinden gelen koç kesilerek koçun etinden yemekler yapılır. Bu yemeğin yanında hünerli hanımların ellerinden çıkan pilavlar hazırlanır. Yemeğin yanına tatlı olarak hoşaf ve baklava ikram edilir. Yemeğin yanına konan yufkalar ise günler öncesinden hazırlanıp bekletilir. Bütün hazırlıklar komşuların ve akrabaların desteğiyle yapılır. Yine bugünde damadın elbiseleri oğlan evine gönderilir. Berber gelerek damadın tıraşını yapar ve bahşiş verilerek berber gönderilir. Çarşamba akşamı kız evinde gelin için kına gecesi yapılırken erkek evinde de damada kebab gecesi düzenlenir.⁴¹

Kına gecesin de kıza geleneksel kıyafetler giydirilir. Kına yakılması için gelin ortada bir sandalyeye oturtulur ve yüzü örtülür. Arkadaşları tepsiye koydukları kınayı ve yanar vaziyetteki mumları başlarının üzerine alarak kına türküleri eşliğinde içeri girerler. Sağdıç kına yakılması için kızın elini açmak ister. Kız avcunu yumar, sağdıç kıza kına yüzüğü denilen bir yüzük taktıktan sonra kız elini acar ve kına töreni başlar. Sağdıç, arkadaşları ya da aile yakınlarından yeni evli olan ve düğünde gelin ve damadın yanında bulunmakla görevli olan kişilerdir. Genellikle geline kına yakılırken şu türkü söylenir.

Yakın gelinin kinasını
Anası çeksın belasını
Çağrın hanım halasını
Kızım kınan kutlu olsun

Atla geçti eşiği
Sofrada kaldı kaşığı
Büyük evin yakışığı
Kızım kınan mutlu olsun

⁴⁰ Hatice Durak, 1949 Arapgir Doğumlu, Okuma Yazması Yok, Mehmet Akif Mahallesinde İkamet Etmekte.

⁴¹ Ahmet Şahin, 1949 Arapgir Doğumlu, Önlisans Mezunu, Arapgir Merkezde İkamet Etmekte.

Altın tas ile kınan ezildi
 Gümüş tarak ile zülfüm çözüldü
 Mercimek ölçtüm kilelendi
 Ölçtüğçe silelendi

Şimdiden kız evinin benzine
 Kül elendi
 Hanım kız evimizin düzüne
 Tez tez gelir idik size
 Çağırın gelem anamın evine
 Ben gidiyom yar evine

Karanfilim terçinim
 Bu gece misafirim
 Gelin ederler seni el gibi
 Elekten elerler un gibi
 Dikerle ortaya ince mum gibi
 Şen babanın evine şen olsun⁴²

Kına türküleri söylenirken gelin kız kardeşleri, annesi ve akrabaları hüzünlenir. Komşular ve arkadaşlar da gelinin anasının da elden geldiği, dünyanın böyle kurulduğu gibi sözlerle teselli ederler. Kınadan sonra eğlence başlar. Kız evinde hanımlar eğlenirken oğlan evinde de kebab gecesi düzenlenir. Damat ve arkadaşları eğlenir. Halaylar çekilir, damada kınalar yakılır ve oyunlar oynanır. Bu oyunların en eğlencelisi güveyin kaçırılmasıdır. Davetliler ellerinde fenerlerle damadı ararlar ve kolaylıkla bulurlar. Damat evindeki bu eğlence türkülerle sabaha kadar devam eder. Düğünde en çok söylenen türküler Bahçaya İndim, İndim Havuz Başına, Bağ altına, Yeşil Ördek Gibi Daldım Göllere, Oğlan, Makaram sarı Bağlar, Kız Söyler Gelin Ağlar ve Mandır türküsüdür.⁴³

⁴² Ayşe Mol, 1940 Arapgir Doğumlu, Okuma Yazma yok, Aktaş Köyünde İkamet Etmekte.

⁴³ Mehmet Koç, 1955 Arapgir Doğumlu, Açıköğretim Sosyal Bilimler Mezunu, Arapgir'de İkamet Etmekte.

Perşembe günü damat, ilk olarak damat sağdıç, kardeşleri ve arkadaşlarıyla beraber hamama gider. Sağdıç burada hamamcıya bahşiş verir. Türkülerle damadın giysileri giydirilir. Bir yandan da düğün arabaları süslenerek gelini almaya hazır hale getirilir. Kız evinde de hazırlıklar sabahın erken saatlerinde başlar, eş dost ve akrabalar toplanır. Öğleden sonra kız evine gelin almaya gidilir. Gelinin çeyizi de damat evine götürülmek üzere arabalara yüklenir. Çeyiz çıkmadan önce sandığının üzere gelinin kız kardeşi oturur ve damattan bahşiş almadan kalkmaz. Gelin evden çıkmadan ev ahalisiyle vedalaşır, geline aile büyükleri gittiği yerde huzurlu, mutlu, uyumlu olsun diye dua ederek ve nasihatlerle bulunarak veda ederler. Gelinin erkek kardeşi beline kırmızı kuşak bağlar, al duvağını örter ve gelinin koluna tutarak düğün arabasına kadar eşlik eder. İlçede ki büyükler eski düğünlerde gelin almaya atla gidildiğini anlatırlar. Bu geleneği yaşatmak isteyen halk nadir de olsa bazı düğünlerde süslenmiş atlara gelinleri bindirerek düğüne katılanlarla beraber damat evine götürürler. Gelinin evden çıkması düğünün en hüzünlü anıdır. Gelin türküler eşliğinde alınır. Gelin alınırken söylene bir türkü şöyledir:⁴⁴

Gelin ağlar yaşın yaşın
Gitmem diye sallar başın

Geline gerek bir ana
Ağlayalım yan yan
İki gözüm canım ana
Gidiyim haberin olsun
Şen babamın evi şen olsun

Geline gerek bir bacı
Ağlayalım acı acı
İki gözüm canım bacı
Gidiyim haberin olsun
Şen babamın evi şen olsun⁴⁵

⁴⁴ Adil Durak,1941 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Arapgir Mehmet Akif Mahallesinde İkamet Etmekte.

⁴⁵ Ayşe Mol, 1940 Arapgir Doğumlu, Okuma Yazma Yok, Aktaş Köyünde İkamet Etmekte.

Gelin damat evine ulaştığında arabadan inerken damat yüksekçe bir yerden gelini üzerine şeker, para ve pirinç karışımını serper. Kendilerine uğur getirmesi düşüncesiyle atılan şeylerden almak için insanlar adeta birbirleriyle yarışır. Burada şeker tatlılığı, pirinç bolluğu, parada kısmeti temsil eder. Gelin eve geldiğinde damat yanına gelir, damada ve geline ağızlarının tatlı olması ve bir ömür mutlu olmaları için şerbet ikram edilir. Damadın yakınları gelinin odasını titizlikle hazırlarlar.⁴⁶

Cuma günü kız tarafından oğlan evine yüz açmaya gelinir. Gelinin akrabaları çeşitli takılar takarlar ve hediyeler getirirler. Gelin geldiğinin üç günü kayınvalideye gelinlik eder, yani konuşmaz işaretle anlaşır. Düğünde 7-8 gün sonra kız tarafından bir kadın oğlan tarafına gelerek annesinin kızını görmek istediğini söyler. Kadına bahşiş verilerek gelin annesinin evine gönderilir. O gece annesinde kalan gelini ertesi gün oğlan evinden bir erkek almaya gelir. Kız tarafı bir tepsi baklavayla kızlarını gelen kişiyle beraber gönderirler. Bundan sonra kız evine gelin ve damat beraber gidip gelirler. Sonraki günlerde yakın akrabalar gelin ve damadı yemeğe davet ederler. Bu davetlerde en özel yemek ve tatlılar yapılır. Gelin ve damada el öpme hediyesi verilir. Böylece gelin ve damat akrabaları ile güçlü bağlarını temellerini atmış olurlar.⁴⁷

1.3.2. Evlenme İle İlgili İnanışların Değerlendirilmesi

Arapgir’de kız istemeye olayını gerçekleştiren hatırı sayılır büyükler ki bunlara “*dünürçüler*” denir. Tatar Türklerindeki annelerin hayalinde evlerinde kızlarını istemek üzere görmek istedikleri “yavçılar” da aynı işlevi görürler. Tatar Türkleri gibi Arapgir halkıda kız isteme olayını daha uğurlu ve mübarek saydıkları Perşembeyi Cuma gününe bağlayan “*Cuma gecesi*” akşam gerçekleştirirler.⁴⁸

Eski Türklerde Arapgir’de de var olan dünürçülük ve nişan merasimi görülmektedir. Kara Han, Oğuz adına kız istemek için Kara Han’a adam göndermiştir. Birçok Türk boyunda evlenme kızın istemesiyle veyahut ana ve babanın rızasıyla olur. Eğer kız tarafı evliliğe olumlu baktıysa oğlan tarafına mendil yahut yüzük göndererek niyetlerini belli ederler. Gönderilen yüzüğe “nişan yüzüğü” sayılır.⁴⁹

⁴⁶ Ayşe İnbası, 1937 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Arapgir Merkezde İkamet Etmekte.

⁴⁷ Ahmet Şahin, 1949 Arapgir Doğumlu, Önlisans Mezunu, Arapgir Merkezde İkamet Etmekte.

⁴⁸ Çulpan Zaripova Çetin, “Tatar Türklerinin Düğün Geleneği” Modern Türklük Araştırmaları Dergisi Cilt2, Sayı 3 (Eylül 2005) Mak. #42, s. 92-119.

⁴⁹ Abdulkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Ankara 1995, s.166.

İnceleme yaptığımız Arapgir ve çevresinde “başlık parası” âdeti az da olsa görülmektedir. Başlık parasının Orta Asyada bile uygulandığı söylenmektedir. İslamda bilindiği gibi mehir vardır. Mehir nikâh esnasında erkeğin kadına vermeye mecbur olduğu kadının mülkiyetine giren mal anlamına gelmektedir. Mehir’in bir nevi başlık parası olarak kızın babasına verilmesini yasaklayan İslam dini, bunu pazarlık unsuru değil, damat tarafından gelinin kendi tasarrufunda kullanılmak üzere verilmesini emretmiştir.⁵⁰

Sağdıç kelimesi Oğuzlardan bugüne kadar düğün geleneğinde “güveye arkadaşlık eden kimse” anlamıyla varlığını devam ettirmiştir.⁵¹ Anadolu’nun birçok yerinde düğünde damada eşlik eden arkadaşına isim olarak verilen “sağdıç” kelimesi Arapgir ve çevresinde eski Türk gelenekleriyle aynı anlamda kullanılmaktadır. Yine Oğuzlarda “Kızlar Munçası” denilen düğünden bir gün öncesinde gelin olacak kız ve arkadaşları eğlence düzenler ve yıkanırlandı. Kızların hamamdaki olayı gerçekleşirken biryandan da Erzak Kızağı “Aş-Su Çanası”, Döşek Yatak Kızağı “Urin-Tuçsak Çanası” den oluşan kızın çeyizi de damat “Güve” in evinden gelenlerle beraber kızın erkek kardeşi ve yengesi eşliğinde güvenin evine gönderilirdi. Çeyiz kızakları yola çıkmadan önce gelin olacak kızın ailesinden herhangi biri “erkek kardeşi-yengesi” oturur hediyelerle memnun edilmedikten sonra çeyiz yola çıkmazdı.⁵² Yıllar geçmesine rağmen Türk toplumundaki bu uygulamalar ufak tefek farklılıklarla beraber geçerliliğini devam ettirdiğini görmekteyiz.

Düğünlerimizdeki al duvak, saflığı, temizliği, duruluğu ve kızın namusunu ifade eder. Adetlerimize göre de bu saflığın, duruluğun, temizliğin sahibi ve kızın namusunun koruyucusu damattır, ona emanettir. Dolayısıyla bu damadı da ifade eder. Dede Korkut hikâyelerinde Banı Çiçek evleneceği erkek olan Beyrek kayb olduğunda al duvağın sahibi “*al duvağın iyisi*” diye ağıt yaktığı ifade edilmiştir.⁵³ İlçede ki düğünlerindeki al duvak ve kırmızı kuşak ile de eski Türk inancındaki uygulamaların yaşatıldığı görülmektedir.

Eski Türklerdeki bir başka uygulamada gelin olan kızın kocasının ve onun soyunda gelen erkeklerle konuşmasının, isimlerini söylemesinin yasak olması uygulamasıdır. Bu uygulamalar gelin için tabu sayılır.⁵⁴ Eski Türklerde görülen kadının

⁵⁰ Ali Osman Ateş, Cahiliye ve Ehli Beyt Örf Ve Adetleri, İstanbul 1996, s.295.

⁵¹ Abdulkadir İnan, “Ateş ve Sadıç Kelimesinin Anlamı” Makaleler ve İncelemeler, Ankara 1968, s. 295-304.

⁵² Çulpan Zaripova Çetin”Tatar Türklerinin Düğün Geleneği ”Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, Cilt.2, Sayı 3 (Eylül 2005) Mak. #42, ss. 92-119.

⁵³ Bahaeddin Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş, Ankara 1978, s. 409.

⁵⁴ Abdulkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Ankara 1995, s.167.

kocasının ve kocasının erkek akrabalarının ismini söylememesi, onların yanında konuşmaması geleneğinin eskiden Arapgir'in tümünde var olmasına rağmen, günümüzde şehirleşmenin etkisiyle sadece kırsal kesimlerde görülmektedir.

1.4. Ölüm İle İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi

Dini, dili, ırkı ne olursa olsun insanoğlunun kendilerine uzak gördüğü, yakıştıramadığı, aslında kendileriyle her an beraber olduğunu unuttuğu en önemli gerçek ölümdür. İnsanların vücut fonksiyonlarının son bulması diye tarif edebileceğimiz ölüm, kimileri için bir sonu ifade etse de Arapgir ve çevresinde yaşayan insanlar için yeni bir başlangıcı ifade eder. Böyle düşüncelerinde ki yegâne faktör, inandıkları İslam dininin yüce kitabı olan Kur'an-ı Kerim deki “ *Biz, dünya hayatında, ahirette de sizin velileriniziz. Orda nefislerinizin arzuladığı her şey sizindir ve istediğiniz her şey de sizindir*”⁵⁵ gibi ayetlerin öğretileridir. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda ölüm; sünnet, evlenmek ve doğum gibi geçiş dönemi olarak ifade edilmektedir.

Dünyanda yaşayan toplumlar için “sonrasına inansın yahut inanmasın” ölümün sosyal bir gerçek olması çevresinde ölümle ilgili adet ve uygulamalara evrensel bir özellik kazandırmıştır. Bu nedenle aralarında kültürel, coğrafi ve dinsel farklılıklar bulan değişik özelliklerdeki toplumların ölüm öncesi ve sonrası uygulamaları arasında birçok benzerlikler görülmektedir.⁵⁶

1.4.1. Ölüm ile İlgili İnanışlar

Zaman tasavvurlarına bakıldığında, zamanın aşamalı akışı veya yeni bir dünyanın ebedi oluşumu görüşleriyle karşılaşılır. Zamanın geçişinde ister belirli bir hedef doğrultusu, ister aşamalı dairesel bir dönüşüm düşünölsün, hepsinde de bir ebedilik, sonsuzluk tasavvur edilir. Tüm kâinat için, tüm canlılar için bir son, bir ölüm düşünölmür. Bunun sonucu olarak da her milletin yaşamında ölümle ilgili gelenekler oluşmuştur. Türklerin de İslam'ı kabulünden sonra ölüm noktasında zengin uygulamalara sahip olmuşlardır. Ölüm insan hayatında en önemli geçiş dönemlerinden birisi olup Arapgir'de yöresinde de ölümle ilgili halk inanışları oldukça zengindir.

Arapgir'de ve çevresinde ölümle en çok anılan hayvan baykuştur. Baykuş yörede “Ocak yıkan, yıktığı ocakta yuva kuran” bir hayvan olarak görülür. Baykuş özellikle

⁵⁵ Fussilet, 41:31.

⁵⁶ Sedat Veyis Örnek. Türk Halk Bilimi, Ankara 2000, s.207.

akşam namazı sırasında bir evin tepesinde öterse, o evden bir ölü çıkacağına inanılır. Baykuş ölüm habercisi sayıldığı için yörede evlerin yakınında bir kuş görülürse hemen uçurtulur⁵⁷. Köpeğin ağlar gibi uzun süreli uluması da ölüme işaret sayılır.⁵⁸

Arapgir yöresinde insanların rüyalarında gördükleri bazı olaylar ve nesnelere yöre halkı tarafından ölüme yorumlanır. Kişinin rüyasında bulanık su, bir düğünün yapılması, evin kızının gelin olmasını ve silahın elinde patlaması gibi rüyalar yöre halkı tarafından ölüme yorumlanmaktadır. Yine ölen kişinin rüyayı gören kişiyi çağırması, bir yere götürmesi veya ona bir şeyler vermesi de ölüme yorumlanmaktadır.

Çok hasta olan birinin bir anda ayağa kalkıp rahat davranışlar sergilemesi, daha önce ölmüş yakınlarının kendine görünmesi ve onlarla konuşması, gözlerini tavana dikip sürekli aynı yere bakması ölümün belirtileri olarak kabul edilir. Yine ölümü yaklaşan hastaların gözlerinin feri gider, yüzüne sarılık düşer, saç sakalları birbirine karışır ve elden ayaktan düşer.

Yöre halkı başlarına gelecek her türlü kaza ve beladan korunmak için bazı dönemlerde cüz okutma, ziyaretlere gitme ve kurban kesme gibi uygulamalar yaparlar. Yöre halkı ölümden korkmakla birlikte, yöredeki ihtiyarlar kendilerini ölüme hazırlamaktadırlar. Artık dünya işlerini ikinci plana bırakıp, daha çok ibadet yapma, kefenlerini temin edip, cenaze masrafları için de yakınlarından birine bir miktar para bırakmaktadırlar.⁵⁹

Ölüm haberi aileye yıldırım gibi düşer. Sela okunarak ölüm haberi yöre halkına duyurulmuş olur. Arapgir’de evinde cenaze olan aile yasa bürünür. O evde üç gün ateş yanmaz, yemek pişirilmez. Konu komşu, akrabalar böyle acılı günlerde ev halkını hiç yalnız bırakmazlar.” Ölenle ölmüş “, Ölenle kim ölmüş” gibi cümlelerle aileyi teselli etmeye çalışırlar. Ölmüş olan kimsenin iyi özellikleri hatırlattırılır. Ölen kimse yaşlı ise ölüm biraz daha olgun karşılanır. Eğer ölen kimse genç ise ve ölüm de aniden gelmiş ise ölenin arkasından ağıtlar yakılır, feryat figan ağlanılır. Arapgir’deki bu ağıtlara “*deyiş deyip ağlama*” denilir. Buna şöyle bir örnek verebiliriz:

Evimizin önü çifte sekili

İçine mor-i reyhan ekili

⁵⁷ Adil Durak, 1941 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Mehmet Akif Mahallesinde İkamet Etmekte.

⁵⁸ Hayrullah Aknar, 1958 Arapgir Doğumlu, ilkokul Mezunu, Arapgir Merkezde İkamet Etmekte.

⁵⁹ Ahmet Şahin, 1949 Arapgir Doğumlu, Önlisans Mezunu, Arapgir Merkezde İkamet Etmekte.

Ağam ölmüş gitiyor
Kim olacak evin vekili

Gide gide bir cevize dayandım
Cevizin acısına bende boyandım
Ben seni sıtkı büttün sınırdım
Dalların gevşekmiş geldi elime⁶⁰

Bir kişinin öldüğüne kanaat getirildiğinde eğer gözleri açık ise kapatılır, üzerine bir örtü örtülür ve üzerindeki elbiseler yırtılarak çıkartılır. Çenesi başının üzerinden, ayak başparmakları ise birleştirilerek bağlanır ve karnı şişmesin diye karnının üzerine bıçak gibi metal bir şey bırakılır. Eğer kişi gece ölmüş ise sabaha kadar bekletilir. Cenaze köyde ise sabah saatlerinde, eğer ilçe merkezinde ise defin işleri öğleden sonraya bırakılır. Salası verilmiş olan ölünün cenaze işlemleri için halk toplanmış olur. Cenazenin yıkanması ilçe merkezinde genellikle gasilhanede olurken, köylerde uygun bir alanın etrafı kapatılarak adına “teneşir” denilen bir tahta üzerinde, kazanlarda ısıtılan su ile yapılır. Yıkama işleminde imamla birlikte ölenin yakınları da bulunur. Bir yandan yıkama işlemi devam ederken bir yandan da kefeni hazırlanır. Köylerde cenaze yıkandıktan sonra kazan ters çevrilir. Yıkanan cenaze kefene sarılarak tabutun içine konulur. Ölen erkek ise tabutun üzerine bir örtü serilir. Ölen kimse kadın ise tabutun üzerine bir yazma atılır.⁶¹ Alevi yoğunluğunun olduğu bölgelerde cenaze sahiplerinin matemın göstergesi olarak, kadınların siyah başörtüsü örtüğü, ölen erkek ise karısının saç örgüsünü yarıdan kestiği, erkeklerin siyah giydiği ve yakalarına ölen kişinin fotoğrafı astığı görülmektedir.⁶²

Arapgir’in bazı yerlerinde ölmüş kişi için helallik alınmak üzere cenaze son bir kez mahallesine götürülerek ev halkından, akrabalarından, komşularından helallik alınır. Daha sonra cenaze tabutla musalla taşına konularak namaz vaktinin olması beklenir. Cenazenin defini için vakit kısıtlı ise vakit namazı beklenmeden hemen cenaze namazı kılınır. Musalla taşında, cenaze namazından önce helallik alınır. İmam, üç defa “ahirete müteallik haklarınızı helal edin” diyerek her defasında helallik ister. Ölünün önceden borcu olup olmadığını yine imam, sorarak her ikisini (alacak-verecek) de ortaya çıkartılır.

⁶⁰ Mustafa Özkan, 1954 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Budak Köyünde İkamet Etmekte.

⁶¹ Ahmet Şahin, 1949 Arapgir Doğumlu, Önlisans Mezunu, Arapgir Merkezde İkamet Etmekte.

⁶² Hasan Bilici, 1964 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Saltek Köyünde İkamet Etmekte.

Cenaze namazını müteakip mezarlığa götürmek için önde tabut gider, arkasından da cemaat giderek ölüye saygı gösterilmiş olunur.⁶³

Arapgir de ölen kişinin eşyalarının dağıtılmasındaki temel sebep ölen kişinin ruhundan korkup çekinmeleridir. Ancak bununla beraber ölünün arkasından dua edilmesine vesile olması ve fakirlerin ihtiyacının giderilmesi amacı da güdülmektedir.⁶⁴

Arapgir de “devir yemin” denilen bir âdet vardır; ölen insanın günahına ve yerine getirmediği namazına, orucuna kefaret olması için bir miktar para verme olayıdır. Dokuz kişilik bir gurubun oturarak, içinde belli bir miktar para olan mendili elden ele vererek aldın kabul ettin mi, diyerek dokuz kişide dolaştırılmasına denir. Bu tören cenaze namazından sonrasın da yapılmaktadır.⁶⁵

Yörede mezarlar ölüm haberi alındıktan hemen sonra cenaze yakınları, komşular ve yakın dostları tarafından imece usulü ile kazılır. Mezar erkeklerin göbek, kadınların ise göğüs hizasına gelecek derinlikte kazılır, mezarın içerisinde ölünün yüzünün kibleye gelmesi için kible tarafı oyulur. Mezar kazılırken uğursuzluk getirdiğine inanıldığından kazma ve kürekler elden ele verilmez, yere bırakılır. Cenaze mezarın içine yakınları tarafından, eğer yakınları üzüntüden indiremiyorlarsa imam ve ona yardım eden birkaç kişi tarafından kible tarafından sağ yanı üzerine kibleye dönük şekilde cenaze kabre bırakılır. Kefenin üzerindeki bağ, cenaze kabre konulduktan sonra çözülür.⁶⁶ “Bismillahi ve ala milleti Resüllillah” denilerek konulur. Cenaze mezarın içine konulduktan sonra üzeri toprakla temas etmemesi için tahta ile örtülür. Mezara toprak atmanın sevap olduğuna inanıldığından birkaç kürek toprak atan küreği yere bırakır diğerleri küreği alır. Mezar olduğu belli olsun diye mezarın üzeri biraz tümsekleştirilir, mezarın üzerine su dökülür ve mezarın iki ucuna fakir olanlar taş, maddi durumu normal ve üstü olanlarda mermer koyarlar.

Ayrıca Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi Arapgir ve çevresinde şehitlere çok önem verilir. Şehitlerin naaş'ı yıkanmaz, kabristana götürülürken de Türk Bayrağına sarılı olarak götürülür. Gömülürken tabutu saran Türk Bayrağı alınarak şehidin hatırası olarak ömür boyu saklanır.⁶⁷

⁶³ Fethi Derin, 1950 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Arapgir Aktaş Köyünde İkamet Etmekte

⁶⁴ Hayrullah Aknar, 1958 Arapgir Doğumlu, ilkokul Mezunu, Arapgir Merkezde İkamet Etmekte.

⁶⁵ Ali Topaloğlu, 1930 Arapgir Doğumlu, Okuma Yazma Yok, Aktaş köyünde İkamet Etmekte.

⁶⁶ Lokman Yücel, 1930 Arapgir Doğumlu, Okuma Yaması Yok, Mehmet Akif Mahallesinde İkamet Etmekte.

⁶⁷ Hamza Derin, 1965 Arapgir Doğumlu İlkokul Mezunu, Aktaş Köyünde İkamet Etmekte.

Cenazeyi defnetmiş olan kalabalık, cenaze evine gelerek taziyelerini bildirirler. İmam tarafından okunan Kur'an-ı Kerimi sükûnetle dinleyerek Fatihalarla dua ederler. Cenaze evine gelen erkeklere acı kahve ikram edilir. Üç gün boyunca cenaze evinde yemek yapılmayacağından komşular aralarında kararlaştırarak her öğün bir aile cenaze evine yemek getirir. Genellikle çorba, hoşaf, helva ve yaprak dolması yapılır. Aile çok hüznü olduğu için yemek yemek istemez. Yemeği getiren aile ısrar ederek onlara yemek yetirmeye çalışır. Günlerce komşularını yalnız bırakmayarak acılarını paylaşırlar.⁶⁸

Taziye üç gün sürer. Üçüncü gün cenaze evinde helva yapılır. Konu komşuya ve fakirlere dağıtılır ve gelenlere ikram edilir. Arapgir ve çevresinde ölünün kırkı çıkıncaya kadar cenaze evi tarafından her Perşembe akşamı çeşitli yemekler yapılarak komşulara dağıtılır. Kırkıncı günde ölünün etinin toprağa düştüğüne inanıldığından çörek ve un helvası yapılarak ikram edilir. Genellikle de kırkıncı gününde mevlit okutulur dualar edilir. Ölümünden sonraki ilk dini bayram ailenin ölen ferdi sebebiyle hüznü geçirdikleri bayramdır. Buna “Karalı bayram” denir. Kırkıncı gününden sonraki günlerde belirli, zaman aralıklarında kabir ziyaret edilerek Kur'an-ı Kerim okunur ve dualar edilir. Özellikle Cuma ve Bayram günlerinde ziyaret etmeye dikkat edilir.⁶⁹

1.4.2. Ölüm İle İlgili İnanışların Değerlendirilmesi

Arapgir ve çevresinde ölümle ilgili inanışlar eski Türk adet ve uygulamalarıyla benzerlik gösterse de çoğunluğunu dini uygulamaların oluşturduğu görülmektedir.

Tatarlarda kılıçlı ölüm meleğini hastanın fark ettiğinden dolayı korkudan ağzının açık öldüğü düşünülür. Ölüm meleğinin yüzünün soğukluğundan hastanın melekle göz göze geldiğinde hastanın yüz hatlarından bu durumun anlaşıldığı söylenir. Bu ilk karşılaşma anındaki hastanın verdiği tepkilerden ölümünden sonraki hayatı noktasında bilgi edinilir. Eğer hasta ölüm meleğini gördüğünde korkmuş ise cehennemlik, sakin gülerken karşıladı ise cennetlik olduğuna inanılır. İlçede ölünün karnı şişmesin diye karnını üzerine bıçak veya metal konması esasında demir noktasında mahir olan eski Türklerin demire kutsiyet ve koruyucu ruh atfetmelerinden kaynaklandığına inanılır.⁷⁰

⁶⁸ Hasan Bilici, 1964 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Saltek Köyünde İkamet etmekte.

⁶⁹ Kazım Kamal, 1955 Arapgir Doğumlu, Okuma Yazma Var, Arapgirde ikamet Etmekte.

⁷⁰ İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli Kültürü, İstanbul 1991, s.289.

Kaynaklarda eski Türklerde ölü erkek ve ihtiyar ise evin sol tarafında, kadın ise evin sağ tarafında yıkandığı,⁷¹ yıkandıktan sonra da “eşük” denilen kefene sarılarak tabuta konulduktan sonra at arabasıyla gömüleceği yere götürdüğü kaydedilmektedir.⁷²

Arapgir’de ölünün geriye bıraktıklarının korkuya vesile olmasıyla eski Türklerde Urenhalarda ölen misafirin eşyalarının dağıtılması, ruhunun bir demet ot ile vurulup “Nen varsa al! Bize bırakma beraber götür” diyerek bir daha geri gelmemek üzere kovulması benzerlik gösterir.⁷³ Burada ölünün arkasında bıraktığı eşyalarla ruhu yönlendirileceğine inanma ortak noktadır. Hatta Çinde yaşayan Sarı Uygurlar “sürü ve servetimize dokunma, çocuklarımız alma, istediğin hedefe koş, sen fazla bekleme, güzel yerlere git, arzu ettiğin hedeflere koş”⁷⁴ diyerek ruhları yaşadıkları yerlerden uzak tutmak istemektedirler. Bunun sonucu olarak da ölen aile büyüklerinin ruhları geride kalanlara zararı dokunabileceği inancından dolayı onlara kurban keserek, tazimde bulunarak memnun edilmeye çalışılır.⁷⁵ Hunlar genellikle her senenin Mayıs ayında kurban keserler. Hunlar için atalarının hatıralarına önem vermeleri, ruhlara rahatsızlık vermemeye çalışmaları, mezarlara verilen zararları ağır cezalandırdıkları anlaşılmaktadır.⁷⁶

İlçe ve çevresinde gece vaktinde ölen birisi eski Türklerde olduğu gibi gece defnedilmeyip sabaha kadar bir nöbetçi eşleğinde bekletilmesi kötü ruhların ölüye zarar vereceği inancından kaynaklanır.⁷⁷

Ölülerin ruhları şatolsun diye fakirleri doyurmak, hayır yapmak İslam dininin önemli unsurlarındandır. Fakat hayır işlerinin belirli günlere bağlanması geleneksel Türk inancının uzantısıdır. Helva ve aş yaparak dağıtmak eski Türklere ait bir inanç iken bu hayırlara hatim, mevlid ilave edilmesi kanaatimizce bu güzel uygulamaları Müslümanlaştırma çabalarıdır. Çünkü İslamiyet’te ölünün ardından hayır-hasenat şeklinde yapılan uygulamalar vardır.⁷⁸

Çin arşivlerindeki kayıtlara göre Orta Asya da yaşayan eski Türk topluluklarında Arapgir’de olduğu gibi yas tutma adetlerinin varlığına rastlanmaktadır. Oğuzların ölenin

⁷¹ Abdulkadir İnan, age. s.184.

⁷² Harun Göngör-Ünver Günay, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, İstanbul 2009, s.77.

⁷³ Abdulkadir İnan, age. s.184.

⁷⁴ Abdulkadir İnan, age. s.188.

⁷⁵ Yaşar Kalafat, İslamiyet ve Türk Halk İnançları, Ankara 1996, s.37.

⁷⁶ İbrahim Kafesoğlu, Eski Türk Dini, Ankara 1980, s.46.

⁷⁷ Mahmut Furtana, Selendi İlçesindeki Yaygın Halk İnanışları ve Bu inanışlardaki Eski Türk İnanıcının İzleri, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dinlet Tarihi Bilim dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2003, s.54.

⁷⁸ Yaşar Kalafat, İslamiyet ve Türk Halk İnançları, Ankara 1996, s.37.

arkasından yas tutma alameti, karalar giyinmeleri ve yaslı çadırın üzerine kara bayrak asmalarıdır. Ancak ölen kişi düşmanları tarafından öldürülmüşse beyaz bayrak asılmaktadır. Alevi çoğunluğun yaşadığı yerlerde yas alameti olarak saç kesme âdeti Göktürklerde de tespit edilmiştir. Göktürklerde cenaze gömülme işi tamamlanıp, cenaze evine dönülünce ölenin karısının saç örgüsü yarıdan kesilmektedir. Kazaklarda yas alametlerinden dul yapmak “tullamak” diye anılan ölen kişinin bindiği atın kuyruğunun yarıdan kesilmesidir.⁷⁹ Yıllar geçmesine rağmen insanların ölüm gibi acı bir duruma karşı verdikleri bu tepkiler araştırma sahamızda da küçük farklılıklar gösterse de hemen hemen aynıdır.

Arapgir halkının ölünün arkasından acı ve ıstıraplarını ifade eden gelenek ve görenekleri eski Türklerdeki “Yuğ Törenleri”nin izlerini taşımaktadır. Çünkü eski Türklerden Oğuzlar cenazelerinin arkasından ağlar, tırnakları ile yüzlerini parçalayarak yırtarlardı. Göktürkler, saçlarını ve kulaklarını keser, feryat ederek ağlardı. Yine bu iki topluluğa ait kadınlar, saçlarını yolmak ve elbiselerinin yakalarını paramparça etmek suretiyle ağlamaktaydılar⁸⁰. Ayrıca kaynaklarda defin ve matem törenleri arasında hazır bulunan resmi ağlayıcı “sığırtçı” ve ağıtçı “yağcı” kadınların varlığından da söz edilmektedir. Bunlardan yağcı ölenin maceralarını hikaye edip anlatır, sığırtçı ise ağlayıcılık görevini yerine getirir.⁸¹

Arapça’da “nihaye” kelimesiyle ölen birisinin arkasından ağlamak ve yas tutmak ifade edilmektedir. Nihayedden maksat, akrabalarının ölen kimsenin acısını yokluğunu içinde duyarak hissetmesidir. Araplar cahiliye döneminde ölenin arkasından iyiliklerini saymak, saç baş yolmak ve yakalarını yırtmak suretiyle ağlardı. Hz. Muhammed (s.a.v.) pek çok hadisinde ölünün arkasından bağırp çağırarak ve saç baş yolmak suretiyle ağlamayı yasaklayarak en ağır dille yermiştir. “Ölünün arkasından bağırp çağırarak ağlamakla ölüye azap edilir”⁸², “Allah ölünün arkasından bağırp çağırarak ağlayana da onları dinleyene de lanet etmiştir”⁸³. Hadislerde şeriflerde görüldüğü gibi ölünün arkasından bu şekilde ağlamak, peygamberin sünnetiyle ortadan kaldırılmıştır⁸⁴

Anadolu’ya Orta Asya’dan yerleşen Türkler, milli ve manevi kültürel uygulamaları da beraberinde yeni yerleşim yerlerine getirmişlerdir. Bu değerler, Anadolu

⁷⁹Abdulkadir İnan, age. s.195–200.

⁸⁰Abdulkadir İnan, age. s.196.

⁸¹Harun Göngör-Ünver Günay, age, s.115.

⁸² Buhari, Cenaiz:32.

⁸³ Ebu Davut, Cenaiz:20.

⁸⁴ Ali Çelik, İslam’ın Kabul veya Reddedtiği Halk İnanışları-Hicaz Bölgesi, İstanbul 1995, s.126.

insanının ruhunda ufak tefek değişikliklerle beraber bir şekilde varlığını sürdürmektedir. Arapgir ve köylerindeki insanlar diğer inanışlarda olduğu gibi ölüm ve sonrasıyla ilgili inanç ve uygulamalarda, eski Türk inançlarına ait değerler varlıklarını korumaktadır. Öleceğim korkusunun bilinçaltına yerleşmesiyle tedirgin olan halk, alışagelmişin dışındaki birtakım davranışları, meteorolojik olayları, hayvanların ses ve hareketleri, görülen rüyadaki hastanın psikolojik ve fizyolojik değişiklikleri çoğu zaman bir belirti saymaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ARAPGİR'DAKİ TABİATLA İLGİLİ İNANIŞLAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ

İnsanoğlunun ve diğer canlıların dünyanın var oluşundan günümüze kadar tarihsel süreçlerini incelediğimizde hayata tutunabilmek ve daha iyi yaşamak için çevresindeki her şey ile mücadele içine girdiğini görmekteyiz. İnsanoğlunun ve diğer canlıların mücadelesi arasındaki fark; insanoğlu kendi mücadelesini üstün görmekte ve bu uğurda her şeyi yok etmek istemektedir. Bu mücadeleyi akarsulara, bitki örtüsüne, göllere, ormanlara ve madenlere karşı vermiştir.

Bir topluluğun hayatında, inanışlarının teşekkülünde en büyük faktör de tabiatla mücadelesidir. Bu mücadele insan davranışlarına ne kadar etki ettiği aşikârdır. Yağmurdan ateşine, ağacından hayvanına kadar her türde tabiat unsuruyla mücadelenin izleri vardır. Ancak tabiat faktörünün insan inançlarının oluşmasında tek başına kâfi gelmediği aşikârdır.⁸⁵

2.1. Yağmur Duası İle İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi

İnsan ve doğa üzerinde yaşayan bütün canlılar için en önemli tabiat olayı yağmurdur. Yağmur biraz daha özele indirgersek yağmur duası geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan her toplumlar da, kuraklığı gidermek ve hayatlarını sürdürebilmesi için büyük bir önem taşıyan insanlar için yüce bir nimettir. Yokluğu düşünülmeyen, hayati önem taşıdığından dolayı rahmet olarak anılan bir doğa olayıdır.⁸⁶

Yeryüzünde var olan bütün dinlerde yağmur yaratanın yarattığına lütfu, kuraklık cezası ve bereketin en önemli simgesidir.⁸⁷ Geçim kaynağı tarım olan bölgelerde kurak geçen aylarda yağmur yağdırmak için yaptıkları en önemli uygulama yağmur duasıdır.

2.1.1. Yağmur Duası İle İlgili İnanışlar

Arapgir ve çevresinde kuraklık dönemlerin de yağmur yağdırmak için başvuru olan en önemli yöntem yağmur, duası uygulamasıdır. Yörede bu uygulama için en önemli mekân genellikle ilçenin yüksek bir yeri olmakla beraber nadiren de olsa cami ve

⁸⁵ İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli Dini, İstanbul 2002, s.26.

⁸⁶ İsmail Karagöz, Dualar, Ankara 2011, S.321.

⁸⁷ Mustafa Baktır, İslam Ansiklopedisi Cilt:23 s.382.

türbelerde de yapılır. İlçe halkı yağmur duası yapıldığı halde yağmur yağmazsa kusuru kendilerinde bulular ve kusuru gidermek için uğraşırlar.

Yağmur duası ilmi ve irfanıyla tanınmış bir hocanın önderliğinde özellikle çocuklar ve hayvanlar götürülerek ilçenin yüksek bir yerinde yapılır. Arapgir yöresinde yağmur duası en fazla ilkbaharda yapılır. Çünkü yağmura en çok o zaman ihtiyaç duyulur.⁸⁸

Duaya tüm ilçe halkı davet edilir. Hoca köy halkı ile beraber köyün en yüksek tepesine çıkar. Dua edilmeden önce hoca ilçe halkıyla beraber iki rekât şükür namazı kılar. Duaya başlanmadan önce özellikle ikindi namazının sünnetini terk etmeyenler cemaatin önüne çağrılır. Bundan maksat o kişinin takvalı olduğu için Allah duasına icabet edileceğine inanılmasıdır. Hoca ilçe halkının eşliğinde dua eder. Duadan sonra hazır olan yemek ilçe halkıyla beraber yenir.⁸⁹

Yağmur duası yapılmaya gidilmeden önce ilçe halkı kendi arasında bulgur, yağ ekmek toplar. Dua yapılacak yerde yemek hazırlıkları yapılır. Şükür kurbanları kesilir ve genellikle pilav üstü et yemeği hazırlanılır. Yemek dua edilmeden önce hazırlanır ve duadan hemen sonra yemek orda hazır olanlara ikram edilir. Önemli bir uygulamada yemekten orda bulunmayan fakir halkın evine götürülüp ikram edilmesidir. Böylelikle yaratının memnun edildiğine inanılır.⁹⁰

2.1.2. Yağmur Duası İle İlgili İnanışların Değerlendirilmesi

İnsanoğlunun hayatında su hayatın ana kaynağı olarak kabul edilmektedir. Bunun için su insanlar için mukaddestir. Türk halkları arasında yaratının bahsettiği bu mukaddes şeyin sıfatı "rahmet" dir. İnceleme yaptığımız Arapgir ve çevresinde de olduğu gibi Türk halklarının yaşadığı her yerlerde olduğu gibi "yağmur yağıyor" yerine "rahmet yağıyor" tabiri kullanılır. Böylelikle yağmurun yaratının yarattıklarına bir hediyesi olduğu vurgulanır.⁹¹

Tahtacılar arasında yağmur yağdırtmak için günahsız olduklarına inanılan çocuklar büyük öneme sahiptir. Bunun için Tahtacılar da yağmur duası merasimini çocuklar gerçekleştirmektedir. Çocuklar tarafından uygulanan yağmur yağdırtma

⁸⁸ Bahaddin Yiğit, 1940 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Arapgirde İkamet Etmekte.

⁸⁹ Lokman Yücel, 1930 Arapgir Doğumlu, Okuma Yaması Yok, Mehmet Akif Mahallesinde İkamet Etmekte.

⁹⁰ Mustafa Özkan, 1954 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Budak Köyünde İkamet Etmekte.

⁹¹ Yaşar Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançının İzleri, Ankara 1995, s.173.

törenleri akşam yapılır. Güneş battıktan sonra köydeki çocuklar bir araya gelirler. Çocuklardan birisi eline bir leğen alır. Çocuklar köydeki bütün evlere uğrarlar ve hane sahiplerinden susam, un, yumurta, tuz, yağ, isterler. Hane sahipleri kendilerinden istenilen gıda maddelerini çocuklara verir ve çocukların üzerine herhangi bir kaplan su serper. Hane sahibi su serptikten sonra çocuklar her bir ağızdan: “Allah’ım yağmur ver, Allah’ım yağmur ver” diye bağırlar. Bu şekilde bütün evler dolaşıldıktan sonra, toplanan gıda maddeleri öksüz ve fakir birisinin evine götürülür. Orda birkaç kadın, çocukların topladıkları malzemeden kömbe pişirirler. Kömbenin o akşam pişirilip yenilmesi gerektiğine inanılır. Yağmur yağdırmak için yapılan bu uygulamaya dodu adı verilmektedir.⁹²

Türk kavimler incelendiğinde eskiden beri yaygın olan inanişaya göre Türklerin tanrısı Türklerin ceddine sihirli olduğuna inanılan taş armağan etmiştir ki, bu taşla istedikleri vakit yağmur, dolu ve kar yağdırıp fırtına çıkarabilmektedirler. Türkler bu taşı çeşitli şekillerde ifade etmektedirler. Altayca’da “cada” Yakutça’da, “sata” Kıpçaklar’da “çay” İslam kaynaklarında da Türklerin bu taşına “cada taşı” yahut “yağmur taşı” denilmektedir. Türk uluslarında “yada taşı” efsanesi en ço zikretilen efsanelerden olduğu ve Manas destanında Kırgızların “Almanbet” adlı kahramanın yağmur yağdırmak için bulutları afsunladığı ifade edilmektedir.⁹³

2.2. Ağaç ve Orman İle İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi

İnsanoğlunun tarihsel örgüsü içerisinde ilkel olsun yahut olmasın bütün toplumlar tarafından sosyo-kültürel ve dini telkinler nedeniyle ormanlar korunmuştur. Yeryüzündeki toprak parçalarının süsü olan ormanların korunmasındaki en büyük neden havayı temizlemesi, yağmur yağmasındaki büyük rolü ve evde kullandığımız eşyaların hammaddesi olmasıdır. Bunlar göz önünde bulundurulduğunda ormanların hayatımızın vazgeçilmez bir parçası olduğu anlaşılmaktadır.

İnsanoğlunun tarihinde Dinler Tarihinin tespitine göre ağaç dolayısıyla orman yeryüzünün en yaygın kültürüdür. Bunun nedeni ağacın birçok din ve toplumda ilahların ve ruhların barındığı kutsal varlık olmasıdır. Hatta evren dev bir ağaç şeklinde tasavvur edilmiştir.⁹⁴

⁹² Ali Selçuk, Tahtacılar, İstanbul 2008, s.293 294.

⁹³ Abdulkadir İnan, Tarihten Ve Bugün Şamanizm, Ankara 1998, s.61-62.

⁹⁴ Yaşar Kalafat, Doğu Anadolu’da Eski Türk inancının izleri. Ankara, 1995. S.114.

Özellikle ülkemizde Arapgir gibi kurak bölgelerdeki ağaç bir Karadeniz'e göre insanlar için daha çok şey ifade etmektedir. Yöremizde ağacın az olması önemine binaen birçok inanış oluşmasına vesile olmuştur.

2.2.1. Ağaç ve Ormanla ilgili inanışlar

Arapgir ve çevresinde şeytan ve cinlerin yağmur yağdığında korunmak için ağaç altlarına saklandıkları rivayet edilir. Allah'ın şimşegi bu bölgelere düşürdüğüne inanılır. Bunun için yağmur yağdığında, gök gürlendiğinde yıldırım çarpacağına inanıldığından ağaçların gölgesine oturulmaz. Oturulduğu takdirde kendilerinin de zara göreceklarine inanılır⁹⁵

Yörede mezarlardaki ağaçlara kutsiyet atfedilir. Onların kesilmesi varsa meyvesinin yenmesi bile günah kabul edilir. Ağaçları kesenin meyvelerini yiyenin başına bir felaket geleceğine inanılır. Bu ağaçlar kutsal kabul edildiğinden ağaçlara dilekler dilenip çaput bağlanır. Yöre halkı bu hususta özellikle Hz Muhammed'in "Kıyamet kopacağını bilseniz elinizdeki ağacı dikiñ"⁹⁶ hadisine riayet ederler.⁹⁷

Yöre halkı yılların geçmesiyle beraber her yıl yeniden yeşermesinden dolayı ağaçların için de bir güç olduğuna inanmış ve ormanları oluşturan ağaçlardaki bu varlıkların mevcudiyeti özellikle geceleri ormanlardan korkulmasına neden olmuştur. Bu yaşanmışlıklar bazı ağaç türlerine kutsiyet atfedilmesine neden olmuş ve o ağaçlara özel nitelikler yüklemiştir. Mesela yörede özellikle ırmak kenarlarında yetişen Selvi'yi hayat ağacı olarak nitelerler.⁹⁸ Bunun yanında bir Hristiyan âdeti olan Noel ağacı uygulamasının etkisiyle Alevi vatandaşlarımızın yoğunlukta yaşadığı yerlerde yeni yılı anımsatan ağaç olarak görülür.⁹⁹

2.2.2. Ağaç ve Orman İle İlgili İnanışların Değerlendirilmesi

Eski Türk inanışları içerisinde yer-su kültü önemli yer işgal etmektedir. Arapgir ve çevresinde incelemeye çalıştığımız ağaç kültü de yöre halkı için çok önemlidir. Arapgir'de anlatılan hikâyeler ve efsaneler hep bu kültürün izleriyle doludur.

⁹⁵ Suheyla Kamal, 1953 Arapgir Doğumlu, Okuma Yazma Yok, ArapGir'de İkamet Etmekte.

⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 191.

⁹⁷ Hamza Derin, 1965 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Aktaş Köyünde İkamet Etmekte.

⁹⁸ Hayrullah Aknar, 1958 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Arapgir Merkezde İkamet Etmekte.

⁹⁹ İsmail Altıokka, 1944 Saltek Doğumlu, Okuma Yazma Yok, Saltekte Köyünde İkamet Etmekte

Ziyaret yerlerindeki ağaçlar, kutsalın o ağaçlara sirayet etmesiyle kutsallık kazandıkları görülür. Çünkü ziyaret yerlerindeki mezarın etrafını çevreleyen duvarın içindeki ağaç kutsal kabul edilmektedir.¹⁰⁰ Bunların kesilmesi ve meyvesinin yenmesi durumunda kişinin başına felaket geleceğine inanılmaktadır.

Uygur ve Göktürklerin hüküm sürdüğü devirlerde Ötüken ormanlarına kutsiyet atfedildiği bilinmektedir. Orman kültü uygulaması geçimini tarım, hayvancılık ve orman mahsulleriyle sağlayan ilk zaman topluluklarının bir mirasıdır. Daha sonraki dönemlerde ziraatla uğraşan ve geniş arazilerde çobanlık yaparak geçimlerini sürdüren topluluklar için orman uygulamaları önemini yitirmiş, ormanlarda var olduğuna inanılan ruhlarında kötüleştiğine inanılmaktadır. Bu inanışları göz önüne aldığımızda değişen dünya şartlarında dini olgular, değişmiş ve gelişmiş bazı topluluklar ağaç ve ormanla ilgili inanışlarını yeni yaşayışlarına monte etmeyi başarmışlardır. Hatta son dönemlerine kadar avcılıkla hayatlarını sürdüren Şor Türkleri ormanda var olduğuna inandıkları ruhların avcının temiz ve doğru sözlü olmasını istediğine inandıklarından bu ruhlara çok önem verirlerdi.¹⁰¹

2.3. Hayvanlarla İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi

Arapgir’de canlılar dünyası; insanlardan, bitkilerden ve hayvanlardan oluşur. Hayvanlar diğer canlılardan farklı olarak Arapgir’in geleneklerinde yenmesinde sakıncası olmayan hayvanlar, yenmesi hatta dokunulması yasak olanlar hayvanlar, rastlanıldığında uğursuzluk getiren hayvanlar, ev ve av hayvanları diye sınıflandırabiliriz.

Bilindiği üzere İslam dini domuz etinin yenmesini kesinlikle yasaklamış ve bu yasak dini hassasiyetlerinden dolayı halkın davranışlarının derinliğine işlemiştir. Arapgir yöresinde önemli yasaklardan bir tanesi de alevi topluluklarında domuz gibi tavşanın da yenmemesi yasağına uğramasıdır.¹⁰² Bu helaller ve haramlar Arapgir yöresinde hayvanlarla ilgili inançlarının temelini oluşturmaktadır.

2.3.1. Hayvanlarla İlgili İnanışlar

Toplumumuzda varlığı çok eskiye dayanan hayvanlarla ilgili inanışlar Arapgir’de olduğu gibi Türklerin hüküm sürdüğü çoğu yerde de geçerliliğini devam ettirmektedir.

¹⁰⁰ Ali Selçuk, Tahtacılar, İstanbul, 2008, s 312.

¹⁰¹ Abdulkadir İnan, Tarihte Ve Bugün Şamanizm, Ankara 1995, s 63.

¹⁰² Erman Artun, Türk Halkbilimi, İstanbul. 2010, s.278.

Özellikle evlerde beslenen büyük baş ve küçükbaş hayvanlar, kümes hayvanları evin bereketi sayılmaktadır. Hane halkı “Hayvan hakkı kul hakkından önemli, onlarda can taşıyor, ağzı dili yok ki” düşüncesi ile hayvanlara merhamet ve şefkat ile bakarak önem verir. İlçe halkı bunu bildiği için hayvanı ölen haneye geçmiş olsuna giderek acılarını paylaşılır. İlçe halkı kendi yemeğini yemeden önce hayvanların yemini verir. Kışlık kiler ihtiyacını karşılarken bir yandan da hayvanların yemini ve samanını tedarik eder. Âdeta bir arkadaş gibi isim koyarak gurbetteki yakınlarına bu canlılardan haberler verir. Evin halkı bu hayvanları çocukları gibi sahiplenir. İneğin ikiz kuzulaması evde neşe ve bereket kaynağı kabul edilir.¹⁰³

Arapgir ve köylerinde insana olduğu gibi hayvana da nazar değdiği inandır. Sütü olan ineklere nazar değdiği düşüncesi ile “*nefesi kuvvetli birine*” okutturulmuş tuz yedirilir. Fazla yonca yiyip de karnı şişen ineğe yumurta pekmez karışımı içtirilir. Hayvanların yemek yediği ve su içtiği kaplar sık sık yıkanır.¹⁰⁴

Yüzyıllardır insanoğlunun gözdesi olan at’ın çok olmasa da Arapgir’de meraklısı vardır. Halen Arapgir’in köylerinde yük taşımak amacı ile eşek saklanmaktadır. “*Gelin ata binmiş yana nasip demiş*” sözünün söyleniş nedeni olan gelinin damat evine at ile götürülüşü halen yaşatılmaktadır. Eski Türk ata sporu olan atla oynan cirit ilçede düzenlenen şenliklerde ki oyunlardandır.¹⁰⁵

Horozun vakitsiz ötmesi, öküzün geceleyin zamansız böğürmesi ve köpeğin uzun uzun ulumasını felakete yorulur. Beyaz güvercin barışın, baykuş uğursuzluğun habercisi sayılır. Fare sebebiyle evlerde kedi beslenir. Kediler, kilerin yılmaz bekçisidir. Nedense kedi nankördür diye bir inanış vardır. Köpek evin, bağın ve bahçenin bekçisi olduğundan sadıktır.¹⁰⁶

Alevilerde Hz Hüseyini şehit eden Yezidin ruhunun tavşana girdiği inancı mevcuttur. Bu inanış Alevilerin tavşan eti yememesinin sebebidir.¹⁰⁷

Kur’an-ı Kerim’de “*Allah size yalnızca murdar eti, kanı, Domuz etini ve Allah’tan başkasının adına kesilmiş olanı haram kıldı.*”¹⁰⁸ Ayeti yörede domuz etinin yenmemesinin ve uğursuz sayılıp hem Aleviler hem de Sünni halk tarafından kullanılmamasının en büyük nedenidir. Bunu yanında arı sokması insana şifa olacağı

¹⁰³ Mustafa Özkan, 1954 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Budak Köyünde İkamet Etmekte.

¹⁰⁴ Hasan Bilici, 1964 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Saltek Köyünde İkamet Etmekte.

¹⁰⁵ M. Mücahit Genç, 1969 Arapgir Doğumlu, Ortaokul Mezunu, Selamlı Köyünde İkamet Etmekte.

¹⁰⁶ Şengül Mol, 1956 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Aktaş Köyünde İkamet Etmekte.

¹⁰⁷ Hasan Bilici, 1964 Arapgir doğumlu, İlkokul Mezunu, Saltek Köyünde İkamet Etmekte.

¹⁰⁸ Bakara Suresi, 2:173.

inancı arının sokması ile insan vücuduna geçen sıvı zehrin eklem romatizmasına iyi geleceği gerçeğiyle örtüşmektedir.¹⁰⁹

Özellikle yaz aylarında Arapgir ve köylerindeki evlerde akrep çok görülür. Akrebin kuyruğu tavana asılırsa akrep o eve girmez. Baykuşun ötmesi uğursuzluk sayılır. Evin etrafında görülmesi ölüme işret sayılır. Karga öderse kar yağar. Saksığan öderse misafir gelir.¹¹⁰

Bağlık bahçelik olan Arapgir ve çevresinde uğursuz kabul edilen bir diğer hayvan da yılanıdır. Yaz aylarında bolca yılan olur. Hatta evlere de gelir.. Kediler yılanı görünce, farklı bir şekilde miyavlar. Aranır ve yılanı bulur. Evin erkeleri kürekle yılanı öldürür. Kadınlar öldürmekten korkar ve öldürünce mutlaka yılanın eşinin gelip kendilerine zarar vereceğine inanılır. Yılanı öldürmeyenler yılanı şöyle söylerler: “Şahmaran’ın başı için gözüme görünme, git bu evden!” Şahmaran’ın yılanın başı olduğuna inanılır.¹¹¹

2.3.2. Hayvanlarla İlgili İnanışların Değerlendirilmesi

Eski Türklerde olduğu gibi Arapgir’de de geyik, at, kaz, koyun, tavşan gibi hayvanlar kutsal olarak kabul edilir. Kötü davranıldığında kişinin başına kötülük geleceğine inanılır.¹¹²

Yörede baykuşlarının gözlerinin sarı olduğundan nazar ettiğine inanılması eski Türk inancına dayanmaktadır. Türklere ait Oğuz Kağan Destanında insanlar yiğitliklerini ispat etmeleri için kötü, korkunç ve sarı olan ejderhaları öldürmeleri şarttır. Bunun en büyük nedeni Türklerde sarı rengin felaketin ve kötülüğün sembolü olduğuna inanılmasıdır.¹¹³ Burada gördüğümüz Türklerin var oldu olalı kötü ne varsa onunla ne bahasına olursa olsun mücadele etmesidir. Mücadele edilenin eskiden ejderha dev yaratıklar olduğu, günümüzde de bunların tanklar tüfekler olduğu görülmektedir.

Bir başka inanışta beyaz güvercinin huzurun, barışın simgesi kabul edilmesi, mavi renkli güvercine ise kutsiyet atfedilmesi eski Türk inanışlarında da mevcuttur.¹¹⁴

¹⁰⁹ Mustafa Aknar, 1967 Arapgir Doğumlu, A.Ö.F. Halkla İlişkiler ve Tanıtım, Arapgir’de İkamet Etmekte.

¹¹⁰ M. Mücahit Genc, 1969 Arapgir Doğumlu, Ortaokul Mezunu, Selamlı Köyünde İkamet Etmekte.

¹¹¹ Mustafa Özkan, 1954 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Budak Köyünde İkamet Etmekte.

¹¹² Ali Selçuk, Tahtacılar, İstanbul, 2008, s 316-320.

¹¹³ Sadık Tural, Almas Kılıç, Nevruz ve Renkler. Ankara 1996, s.60.

¹¹⁴ Sadık Tural-Almas Kılıç, age. S 56.

Aslında eski Türklerde ve Arapgir'deki inanışlarda hayvanlar genellikle uğurlu ve uğursuz diye iki sınıfa ayrılmıştır. Uğurlu olanı tercih etmek, uğursuz olandan uzak durmak ve ondandan gelecek zararları önlemek gerekmektedir.¹¹⁵

2.4. Suyla İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi

Bir varoluş gerçeği olan su, dünya var oldu olalı canlıların yaşam kaynağı olmuştur. Özellikle insanların yaşam alanlarını suya yakın yerlerde kurması insanların en temel ihtiyacı olan suyun hayatın merkezinde olduğunu gösterir. Suyun bir yandan temiz, saydam, yumuşak bir yandan da güçlü olması insanlık tarihi boyunca kutsal sayılmasına neden olmuştur.

Her açıdan insan için su vazgeçilmezdir. Bir kişinin susuz en fazla 10 gün yaşayabilmesi ve vücudunun yüzde 70 in sudan oluşması suyun insan için ne kadar önemli olduğunu gösterir. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse su, yaşamın başlangıcı olmakla beraber hayatı sonlandırabilecek gücü içinde barındırmasıyla genelde toplum için özeldir insanlar için önemli bir öge olmuştur.

2.4.1.Suyla İlgili İnanışlar

Su yaşamın kaynağı, bereket ve temizliğin de sembolüdür. Suyu içinde barındıran her yapıt ve her nesne “Çeşmeler ve akarsular” bizim için su gibi azizdir. Enbiya Suresi 30. Ayetinde “Her şeyin sudan yaratıldığı” belirtilmiştir. Su için Yüce Allah’ın mülkünün zekâtıdır denir. Bir medeniyet şehri olan Arapgir’de suya ve çeşmelere önem verilmiştir.

Boğulmaların çok olması dolayısıyla Arapgir’deki nehirlerin her sene bir can aldığına inanılır. Nehir’e girerken teyakkuz da olunur.¹¹⁶

Bölgede su üzerine yemin edilmesinin nedeni suyun kutsal kabul edilmesidir. Üzerine atfedilen bu kutsallık sebebiyle sosyal hayatta su ile alakalı pek çok ritüel görülür. Örneğin; su genellikle oturularak içilir, ayakta içmek için ancak ayakta içmenin gerekli olması lazımdır. Su temiz tutulur ve kesinlikle kirletilmez, suyu kirletenin çarpılacağına inanılır. Ayrıca birine iltifat edileceği zaman “Su gibi aziz ol” denir.¹¹⁷

¹¹⁵ Erman Artun, Türk Halkbilimi, İstanbul. 2010, s.283.

¹¹⁶ Şengül Mol, 1956 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Aktaş Köyünde İkamet Etmekte.

¹¹⁷ Mustafa Özkan, 1954 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Budak Köyünde İkamet Etmekte.

Arapgir ve çevresinde karasal iklim yaşandığı için yağmur yağması ve özellikle belirli aylarda yağması çok önemlidir. Özellikle Nisan ve Mayıs aylarında yağın yağmuru zembem suyuna benzetirler ve uğurlu olduğuna inanırlar. Nisan ve Mayıs aylarında yağın yağmurda ıslanmanın şifa getireceğine inanırlar. Mutfağa bereket gelmesini istedikleri içinde de içi su dolu kabın ağzını açık bırakmaktadırlar. Su yöredeki deyişlerde de yerini almıştır. “Su içene yılan bile dokunmaz” demek ve “sofra büyüğün su küçüğün” deyişimi de sık sık kullanmaktadırlar.¹¹⁸

İlçede yolculuğa çıkanın ardından su dökülmesi uygulaması vardır. Bunun nedeni gidenin, suyun hızlı akışı gibi hemen gidip dönmesi ve ayrılıkların çabucak bitmesidir içindir.¹¹⁹

2.4.2.Suyla İlgili İnanışların Değerlendirilmesi

Arapgir tarihi ticaret yolu üzerinde olması birçok inanışta olduğu gibi su ile ilgili inanç ve pratiklerin de çeşitlilik göstermesine neden olmuştur. Eski Türklerde su tabiat kültürünün en önemli unsurudur. Türkler suyun akışkan, temiz, güçlü ve saydam olmasından suyla alakalı her şeyin canlı nesnelere olarak tasavvur etmişlerdir. Suyun temizleyici niteliği, bolluk ilişkisi, taşma vb özellikleri bu kültürün doğuşunda rol oynayan etkenlerdir.¹²⁰

Nitekim halen günümüz Arapgir’de olduğu gibi Eski Türklerde çarpılacağına inanıldığından suyun temiz tutulmasına dikkat edilir. Gün battıktan sonra evin çevresine su dökülmez. Akarsulara küçük su dökülmez ve tükürülmez. Böylelikle Türkler için kutsal ve hayat kaynağı olarak sayılan suya “hayata” zarar verileceğine inanılır.¹²¹

Orhon yazıtlarında yer alan ikinci yer-su ifadesi “Tamak-İduk-Baş” Tamir nehri’nin başına ve kaynağına atıfta bulunmaktadır. Göktürkler ve Uygurların Tamiri yanı sıra Orhun, Selenga, Tola gibi akarsuların da kutsal saydıkları anlaşılmaktadır. Kutsal sayılan bu ırmak sularının ve göllerinin balıklarını avlamak ve onları yemek yasaklanmıştır.¹²²

¹¹⁸ Adil Durak,1941 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Arapgir Mehmet Akif Mahallesiinde İkamet Etmekte.

¹¹⁹ Mustafa Özkan,1954 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Budak Köyünde İkamet Etmekte.

¹²⁰ İskender Oymak, Age, s.99.

¹²¹ Yaşar Kalafat, Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançının İzleri, Ankara, 1995, s.52.

¹²² Aykut Kazancıgil, Jean Paul Roux Türklerin Ve Moğolların Eski Dini, İstanbul 2002, s.115.

2.5. Ateşle İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi

Ateş insanlık tarihinin en önemli kaynaklarından biridir. İnsanlık tarihinde ateş çok önemli bir yer tutar ve insanlığın çağ atlamasına sebep olmuştur. Öyleki ateşin bulunuşu, uygarlığın başlangıcı olarak gösterilir. Ateş insanlığın ilk ve en önemli keşfidir. Ateşin aynı zamanda, geceyi aydınlatmak, vahşi hayvanlardan korunmak, yiyecekleri pişirmek, aletleri işlemek gibi birçok işlevi vardır.

Ateşin bu işlevleri düşünüldüğünde insan hayatının hemen hemen bütün safhalarında insanı aşan gücüyle hayatın vazgeçilmez bir parçası olduğu görülmektedir. Hayatta birçok şeyin ateşe bağlı gerçekleşmesi nedeniyle ateş çevresinde birçok uygulamanın oluşmasına neden olmuştur. Bu uygulamalar mevcudiyetini günümüzde de muhafaza etmektedir.

2.5.1. Ateş İle İlgili İnanışlar

Arapgir ve çevresinde ateş ile alakalı pek çok inanış vardır. Ateş harlandığında alevden “tıss” diye ses çıkması başkasının ateş sahibini andığına inanılır. Ateşteki “tıss” sesinin kesilmesi için kendisini andığını tahmin ettiği kişinin isminin hızlıca söylenmesi gerektiğine inanılır. Yörede, bir kimseye “ocağın sönsün” denilirse aileye beddua, “ocağın tütsün” denilirse aileye dua edilmiş olur.

Arapgir ve çevresinde ateşle yemin edilir ve ateşe saygı duyulduğundan dolayı ateşe küçük su dökülmez. Ateşle alakalı uğursuzluk getirdiğine inanılan bazı uygulamalar şunlardır.

- Ateşe tükürmek,
- Ateşe sövmek,
- Ateşe tırnak atmak,
- Ateşe su dökmek.

Bazı inanışlar zamanla unutulmaya başlasa da halen bazıları tarafından inanılmaya devam etmektedir. Örneğin, başkasına evinin ocağını tüttürsün diye kendi evinden ateş verenin ocağının söneceğine, evinin parkının dağılacağına inanılır. Üstünde pişirilecek ya da kaynatılacak bir şey olmayan boş ocağın uğursuzluk getirdiğine, evini ışıkla aydınlatmayanın ocağının sönüp yuvasının dağılacağına hatta ev sahibinin kabrinin

ışıksız olacağına inanılır. Arapgir ve çevresinde hastalanıp ölen hayvanları ateşten geçirmenin iyi olacağına ve hastalığın yayılmayacağına inanılmaktadır.¹²³

2.5.2. Ateş ile İlgili İnanışların Değerlendirilmesi

Ateş kavramı Anadolu’da bazen evrenin menşei, bazen de Tanrı’nın insanlara verdiği en kıymetli hediye olarak karşımıza çıkmaktadır. Ama ateş asıl eski Hint ve İran uygulamalarının ana unsuru olmuştur. Özellikle İran Dinlerinin ibadetlerinin ana esası ateşe dayanmaktadır. Bunun yanında Orta Asya’da kışın, soğğun hakim olduğu yerlerde vücut bulan uygulamalarda tabii olarak ateş en önemli faktördür.¹²⁴

Yörede görülen ateşin saygı duyulması, ateşin suyla söndürülmemesi ve ateşe küçük abdest yapılmaması Eski Türk inanışlarında kalmadır. Eski Türklerde ocağa bir saygı işareti olması için üstüne kötü bir şeyler atmaz, eğer atarlarsa bundan zarar göreceklere inanırlar. Ateşi sönmemesinin ocağın sönmesiyle eşdeğer olduğuna inandıklarından dolayı ateşi söndürmez özellikle üstüne su dökmezlerdi.¹²⁵

Altaylılar ateşe karşı söyledikleri dualarda “Güneş ve Aydan ayrılmışsın” derler. Altaylılar Tanrı tarafından ateşin gönderildiğine inanırlar ve kutsal sayılan bazı şeylere ve ruhlara karşı “küfür” sarf edilebilir ise de ateş konusunda böyle bir şey yapılamaz. Ateşi su ile söndürülmesi, oynanması ve tükürülmesi kesin olarak yasaktır.”¹²⁶Ergenekon ve Manas destanlarında ateşle ilgili inanışlardan bahsedilmesi tarihteki yerini göstermesi bakımından önemlidir.

Sonuç olarak ateş doğayı aşan gücüyle insanların hayatında oldukça önemlidir. Bu nedenle ateş inanç sisteminde, inanca bağlı olarak da insanın doğumdan ölüme kadar her aşamasında etkisini kendine has uygulamalarıyla geçmişimizle beraber günümüz de sürdürmektedir.

¹²³ Adil Durak,1941 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Arapgir Mehmet Akif Mahallesiinde İkamet Etmekte.

¹²⁴ A.Y Ocak, Bektaşî Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri, İstanbul 1983, s.186-195.

¹²⁵ Yaşar Kalafat, Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançının İzleri, s.61.

¹²⁶ Abdulkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm. S 67.

2.6. Ziyaret Yerleri İle İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi

Arapgir ve çevresi dini ve milli duyguların halk tarafından yoğun yaşandığı bir bölgedir. Bu bölgeye faydası dokunmuş her insan yöre halkı için önemli ve ziyarete değerlidir. Burada ziyaret olgusunu incelerken kastımız sadece kabir ziyareti değildir. Ziyareten kastımız türbe, yadır, tekke, dede, evliya, baba ve şehit gibi türlü sıfat ve isimlerle anılan, kendilerinde manevi güç olduğuna inanılan salih kimselerin yattıkları, yaşadıkları ve ziyaret ettikleri yerleri belli bir dilekle, istekle yapılan ziyaretler çerçevesinde oluşan uygulamalardır.¹²⁷

Dünya meşguliyeti bizi geçmiş ve geleceğimizi düşünmekten alıkoymaktadır. Ülkemize ve yöremize büyük faydaları dokunmuş dini ve milli büyüklerimizin mezarlarını ziyaret etmek geçmişimizi hatırlayarak geleceğimize yön vermemize vesile olması nedeniyle önem arz etmektedir.

2.6.1. Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanışlar

Bir yeri görmek anlamına gelen ziyaret kelimesi ile asıl anlatılmak istenen kümbet, yadır, tekke, türbe, dede mezarları gibi adlarla anılan maneviyatıyla anılmış ve maharetlerine inanılan zatların yattıkları kabul edilen belirli isteklerle yapılan ziyaretler ve bu çerçevede oluşmuş inanç ve uygulamalar anlaşılmaktadır.¹²⁸

Arapgir merkezinde ve köylerinde dilek ve dua için gidilmesi sevap olarak kabul edilen türbeler ve ziyaret yerleri bulunmaktadır. Derdine derman arayanlar bu mübarek zaatların yattığı mekânlara gider, kurbanlar keserek niyetlerini dua ile belirtirler. Özellikle adakların yatırlarda kesildiğinde duaların kabul edilme oranını fazla olduğuna inanırlar.¹²⁹

Ziyaretin en belirgin örneğini yüce İslam dininde İslam'ın şartlarından olan hac ibadetinde görmekteyiz. Yöredeki ziyaret yerleri ve burada yapılan uygulamalarla hac ibadeti tamamen farklı bir kategoriye dâhildir. Hz Peygamber "Ben size kabir ziyaretini yasaklamıştım... Artık ziyaret edebilirsiniz. Çünkü kabir ziyareti size âhireti hatırlatır"¹³⁰ hadisiyle kabir ziyareti yasak olmasına rağmen ziyareti daha sonra bu uygulamaya müsaade ettiği görülmektedir.. Peygamberin kabir ile olan uygulamayı "kabir ziyareti"

¹²⁷ İskender Oymak, Malatya Ziyaret Kültürü ve Ziyaret Yerleri, 2013 İstanbul, s.26.

¹²⁸ Mahmut Furtana. age. s.29.

¹²⁹ Mustafa Aknar, 1967 Arapgir Doğumlu, AÖF. Halkla İlişkiler ve Tanıtım, Arapgir'de İkamet Etmekte.

¹³⁰ Tirmizî, Cenâiz: 60.

herkese yasaklaması İslam'ın ruhuna uymayan bazı cahiliye uygulamalarının terk ettirilmesi, kabirlere ve için de yatanlara karşı gereğinden fazla saygı besleme hatta ve hatta onlara ibadet etmeye varacak şekilde görülen şirk belirtilerini yok etme amacına dayanır. Müslümanlar kabir ziyaretinin yasaklanmasının amacını kavradıktan sonra, Peygamber ahireti hatırlattığı için kabir ziyaretinin yapılabileceğine izin vererek bu yasağı kaldırmıştır.¹³¹

Arapgir ve çevresinde ziyaret edilen başlıca beş türbe bulunmaktadır. Bunlar, Ağ Baba, Ömer Baba, Şeyh Hasan Oner, Maksut Dede ve Kesik Baş türbesidir. Özellikle Ağ Baba ve Şeyh Hasan Türbesi alevi vatandaşlarımızın yoğun olarak yaşadığı yörede olması nedeniyle her sene adlarına düzenlenen semah gösterileriyle anılırlar.

2.6.1.1. Ağ Baba Türbesi

Arapgir'in Saltek Köyünde bir dağın yamacında bulunan ve hakkında bek bilgi bulunmayan bir ziyaret yeridir.¹³² Ağ Baba ilk dönemlerde Sünnilerin tarafından yoğun olarak ziyaret edilirken daha sonraki dönemlerde Aleviler sahiplenmişlerdir. On üç senedir mezarın yanında adına geleneksel olarak çevre köylülerin katılımıyla şenlikler düzenlenmektedir.¹³³

Mezarın yanında ağaç ve çeşme mevcuttur. Ferdi olarak ziyarete gelenler olmakla beraber kalabalığın en yoğun olduğu zaman şenlik zamanıdır. Şenlik genellikle Temmuz Ağustos aylarında yapılmaktadır. Şenlikte kurban kesilir, yemek yapılır ve çevredekilere ikram edilir. Bu mekânda Kurban adağı yaygındır ve etinden lokma olarak isimlendirilen etli bulgur pilavı pişirilip dağıtılır.¹³⁴

Yöre halkı yağmur duasını bu mekânda yapar. Ağ babaya Çocuğu olmayan kadınlar, çocukları olup yaşamayanlar, ağırları olanlar ve her türlü isteği olanlar gelirler. Mezarın yanında bulunan ağaca çaput bağlama âdeti de vardır.¹³⁵

2.6.1.2. Ömer Baba Türbesi

Ömer Nurani Baba doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmemekle beraber XVII. yüzyılın sonlarında yaşadığı söylenir. Ancak bazı kaynaklar, bu zatın Ömer Nurani

¹³¹ Mahmut Furtana, age. s.30.

¹³² Müjgan Üçer-H.Suna Ertekin Akkaya, Göldağının Güldestesi Arapgir, 2008 Sivas, s.141.

¹³³ İsmail Altıokka, 1944 Saltek Doğumlu, Okuma Yazma Yok, Saltekte İkamet Etmekte.

¹³⁴ Hasan Bilici, 1964 Saltek Doğumlu, İlkokul Mezunu, Saltekte İkamet Etmekte.

¹³⁵ İhsan Altıokka, 1956 Saltek Doğumlu, İlkokul Mezunu, Saltekte İkamet Etmekte.

Baba olduğunu ve 1842 (H.1258) tarihinde doğduğunu, 84 yaşında vefat ettiğini belirtir.¹³⁶

Na'şî Çobandüzü denilen mevkiindeki türbeye defnedilen Ömer Baba, önceleri duvar ustalığı yapmış daha sonra Kozluk çayı kenarındaki kendisine ait tarlada bostancılık yapmıştır. Dünya malına tamah etmemiş, emeğinin ürünüyle geçinmiştir. Mütevazı bir hayat sürdüğü söylenir. Hala Şıhlar mahallesinde bulunan evi de bunu göstermektedir.¹³⁷

İki oğlu ve iki kızı olmuştur.¹³⁸ Torunları bugün türbesinin bulunduğu yerde Tekke de yaşamaktadır. Ömer Nurani Baba takva sahibi, hakka saygılı biri olarak tanınmıştır. Önce Şeyh Mustafa'dan ders almış. Şeyhi Mustafa, "Artık ben sana yetişemiyorum, sen dağ ben tepe oldum" diyerek onu Konya'ya kendi şeyhine göndermiştir. Konya Bozkır Çavuş nahiyesinde Muhammed Kuddusi'den ders almıştır. Birçok kerametleri olan Ömer Baba bugün birçok kişi tarafından ziyaret edilir. Türbesinin yanında bulunan camide ibadete açıktır.¹³⁹

Ömer Nurani Baba Arapgir'in en önemli manevi erenlerinden biri kabul edilir. Ömer Babanın akrabaları tarafından kabrine türbe ve yanına cami yaptırılmıştır. Özellikle Cuma günleri yöre halkı cumayı burada kılarak Ömer Babanın kabri başında dua ederler. Az sayıda da olsa da pencerelerine bez bağlayıp ta dilek tutan bulunmaktadır.¹⁴⁰

2.6.1.3. Şeyh Hasan Oner

Arapgir merkeze 15 km. mesafede bulunan Onar (Oner) köyünün, 1224 yılında İran sınırları içerisinde olan Horasan göçmeni Şeyh Hasan Oner tarafından kurulduğuna dair berat vardır. Vakfın senedi de Arapgir ile ilgili birçok kaynakta yer alır. Ehl-i Beyt soyundan olan Şeyh Hasan Oner'in türbesi ve oymağının metfun bulunduğu mezarlıkta cami, tut ağacı, tekke ve iki de çeşme vardır.

Onar Dede Destanından bir parça şöyledir.

¹³⁶ İskender Oymak, Malatya Ziyaret Kültürü ve Ziyaret Yerleri, 2013 İstanbul, s.69.

¹³⁷ Türkan Özbilge, 1944 Arapgir Doğumlu, Okuma Yazması Var, Tekke Mahallesinde İkamet Etmekte. (Ömer Babanın Torunu)

¹³⁸ Ahmet Ayhan Özünal, Ömer Nurani Baba, 2015 Malatya, s.21.

¹³⁹ Bahaddin Yiğit, 1939 Arapgir Doğumlu, Okuma Yazması Var, Gedik Mahallesinde İkamet Etmekte. (Ömer Babanın Torunu)

¹⁴⁰ Hasan Kamal, 1976 Arapgir Doğumlu, Lise Mezunu, Tekke Mahallesinde İkamet Etmekte.

Tevhide edip mağarada oturan
 İn ziyaret eyle Sultan Onar'ı
 Kiraza emretti kendisi geldi
 Yalnız o ağaçtan tekkesin kurdu
 Doksan bin evliya şad oldu güldü
 İn ziyaret eyle Sultan Onar'ı ¹⁴¹

Çoğunlukla Perşembe ve Pazar gününle birlikte diğer günlerde ziyaret edilir. Ziyarete gelen kişiler mezarın çevresinde dönerler, mum yakar ve türbenin yanında mevcut olan ağaca çaput bağlayarak dilek tutarlar. Buraya genellikle çocuğu olmayanlar, hasta olanlar ve her türlü isteği olanlar gelirler. Gelenler eğer kurban getirdiyse kurbanını keser yoksa getirdikleri yiyeceklerden yemek yapıp hem çevreye dağıtır hem de kendileri yerler. Çevre köyler tarafından çok etkili bir ziyaret olarak bilindiğinden günümüzde buraya gösterilen ilgi çoktur.¹⁴²

2.6.1.4. Kesik Baş

Arapgir'de Osman Paşa Cami'nin üst tarafında yolun hemen kenarında, etrafı demir parmaklıkla çevrili bir mezardır. Ermenilere karşı Arapgir kalesini korurken tek başına mücadele vererek düşmanın bu kapıdan kaleye girmesine izin vermeyen Müslüman bir asker olduğuna inanılır.¹⁴³

Bu zatın kimliğiyle alakalı kaynaklarda bilgi yoktur. Ancak Ermenilerden biri iyi niyetli görünerek kalenin kapısını çalar, oda iyi niyetli sanıp kapıyı açar, kapı açılır açılmaz pusu kuran Ermeniler bu mücahidin kafasını uçururlar. O da kellesini koltuğuna alır belli bir süre mücadele eder ve neticede düşüp ölür. Daha sonra şehit edildiği yere gömülür.¹⁴⁴

Genellikle cuma günü yöre halkı Kesik Baş'ın mezarını ziyaret ederek kızlarına iyi bir kısmet, hastalıkların iyileşmesi ve çocuğu olmayanların çocuğu olması için dua ederler. Bazı ziyaretçiler, türbe duvarlarına el sürüp daha sonra yüzlerine sürerler ve bez parçası bağlayarak dilek tutarlar.¹⁴⁵

¹⁴¹ Müjgan Üçer-H. Suna Ertekin Akkaya, Göldağın Güldestesi Arapgir, 2008 Sivas, s.142.

¹⁴² Ahmet Onarlı, 1959 Onar Köyü Doğumlu, İlkokul Mezunu, Onar Köyünde ikamet Etmekte

¹⁴³ Mehmet Güngör, 1933 Arapgir doğumlu, İlkokul Mezunu, Arapgir'de ikamet Etmekte.

¹⁴⁴ İskender Oymak, Malatya Ziyaret Kültürü ve Ziyaret Yerleri, 2013 İstanbul s.744.

¹⁴⁵ Ali Turan, 1969 Battalgazi Doğumlu, Lise Mezunu, Mehmet Akif Mahallesinde, İkamet Etmekte.

2.6.1.5. Maksut Dede

M.Ö.1200 yılında kurulan Arapgir köklü bir tarihe sahiptir. Bu tarih içerisinde birçok önemli milli ve manevi şahsa ev sahipliği yapmıştır. Arapgir halkı bu şahıslara yaşarken gösterdiği önemi öldükten sonrada mezarlarını ziyaret ederek göstermiştir.

Selamlı Köyü'nün yakınında olup, IVII Yüzyılın da kurulduğu sanılmaktadır. Köyün batısında bulunana Maksut Dede ziyaretgâhında iç içe muntazam olarak oyulmuş sekiz oda tarihi bir müze gibidir. Anı mevkiinde içme denilen bir mağara ve iki tarihi çeşme bulunmaktadır. Kutsal kabul edilen çeşmenin kitabesinde şöyle denilmiştir:

Dere içre akar iken bu su
Hiç kiseye olmaz idi faydası
Yol üzere çıkar iken mahir ustası
İsmi Yusuf Kopinik'tir kurası¹⁴⁶

Maksut dede ziyaretgâhı köy dışında olmasına rağmen insanlar uğrayarak dua eder ve ölülerinin ruhlarına Fatıha gönderirler. İnsanların rahat abdest alıp namaz kılmaları için şadırvan ve mescit yapılmıştır.

2.6.2. Ziyaret Yerleri ile İlgili inanışların Değerlendirilmesi

Arapgir ve çevresinde kutsal kabul edilen yerler vardır. Halkın çoğunluğu kutsal kabul edilen yerlerde kendilerini emniyette gördüklerinde kutsala yakın veya kutsal ile beraber yaşama arzusundadırlar. Anadolu da tasavvuf, tarikatlar ve türbelerin yaygın olmasında bu düşüncenin etkili olduğu varsayılabilir.

Yeryüzünde yaşayan ilahi kaynaklı dinlerde yücelik, kutsallık ve ululuk Allah'a izafe edilir ve bunların belirleyicisi bizzat Allah'tır. İslam dininde ise Allah'a yakın olan beşeri ifade etmek için evliya, şehit, veli ve benzeri kelimeler kullanılır. Kur'an Kerim de "Mescid'i Haram"¹⁴⁷, "Mukaddes Tuva Vadisi"¹⁴⁸ gibi bazı mekânları kutsal olarak belirlenmiş ve bu yerlere girişler belirli kurallar çerçevesinde yapılabileceği ifade edilmiştir. Kutsiyet atfedilen mekânlara gitme uygulaması ziyaret kavramı ile ifade edilmektedir.

¹⁴⁶ Müjgan Üçer-H. Suna Ertekin Akkaya, Göldağının Güldestesi Arapgir,2008 Sivas, s.142.

¹⁴⁷ Hac, 22: 25.

¹⁴⁸ Taha 20:12.

Yatır, türbe, tekke, ziyaret gibi çeşitli isimlerle anılan ziyaret yerleri sadece keramet ve hikâyeleriyle meşhur olmuş kendilerine manevi güç atfedilen kişilere ithaf olunan mekânlar için kullanılmaz. Eski Türklerde kutsiyet atfedilen yerleri ziyaret uygulaması görülse de bu inancın nereden kaynaklandığı anlaşılmamaktadır. Müslüman Türk ülkelerindeki dini ve milli büyüklerin mezarlarını ziyaret uygulaması Afrika kıtasında ve Arap yarım adasında da görülmektedir. Bu da bu uygulamanın sadece Türk Müslümanların yaşadığı bölgelerle sınırlı olmadığını göstermektedir. Bu uygulamaya Çin'den Afrika'ya, Uzakdoğu'dan Amerika'ya, Hindistan'dan Avustralya'ya kadar her yerde rastlanmaktadır.¹⁴⁹

Özetle ziyaretleri incelediğimizde ortaya çıkan uygulamalar bir yandan bizzat İslam'ın belirlediği kutsallar ve diğer taraftan insanların ortaya koymuş olduğu kutsallar şeklinde karşımıza çıkar. Yaptığımız çalışmanın ana konusu yaratının kutsal olarak saydığı mekânlardan hareketle eskiden günümüze ulaşan kutsal mekân anlayışını irdelemektir.

---

¹⁴⁹ İskender Oymak, Akçadağ ve Çevresindeki Kutsal Mekân Anlayışı, FUIFD, Elazığ 2000, s.446-447.

SONUÇ

Anadolu'nun en eski aynı zamanda en köklü yerleşim yerlerinden olan bir tarih kültür merkezi, sahip olduğu zenginliklerle her geçen gün daha da gelişip güzelleşen fakat sanayi yatırımlarının yeterince olmadığı, eğitim ve sağlık kuruluşlarının yöre insanının ihtiyacına tam olarak cevap veremediği Arapgir, Malatya iline bağlı şirin bir ilçedir.

Tüm toplumlarda olduğu gibi bizim toplumumuzda da hayatın belirli safhalarında birtakım adet, uygulama, örf ve törenlere rastlanmaktadır. Toplumumuzda görülen bu tören ve uygulamalarda ağırlığı yıllardır süregelen adetler oluşturmakla beraber birçok dini ritüellerin de etkisi de görülmektedir.

Toplumlarda uzun bir sürecin sonunda gelenek ve görenekler meydana gelmektedir. Araştırma yaptığımız Arapgir ilçesi köklü bir tarihi ve ticaret yolları üzerinde olması nedeniyle hem inanç yönünden hem de gelenek görenek yönünden oldukça zengin bir bölgedir. İnsanoğlunun hayatında çok önemli yere sahip olan sünnet, ölüm, doğum ve evlenme gibi uygulamalarda dinin büyük bir etkisi vardır.

Arapgir ve çevresinde var olan uygulama ve inanışların benzerlerinin Orta Asya Türk kültüründe de hakim olduğu görülmektedir. Sünnet ile ilgili inanış ve uygulamalarında Sami kültürünün etkisiyle oluştuğu anlaşılmaktadır. Ancak sünnet uygulamasında var olan kirvelik müessesesi ise Anadolu Türk kültürünün hakim olduğu görülmemektedir.

Yörede erkek çocuk sahibi olmak oldukça önemlidir. Olmaması durumunda evliliğin bitmesiyle veya kuma getirilmesiyle sonuçlanır. Yöredeki ölümle ilgili uygulamalar ile Eski Türklerde ki uygulamalar arasında benzerlik görülmektedir. Özellikle ölünün tabuta konması, ölüyü anma törenleri, ölünün çenesinin bağlanması ve ölümü düşündüren inanışlar başta gelmektedir.

Arapgir ilçesinin kurak bir bölgede yer alması ağaç, orman, su ve ateşle ilgili birçok inanışın oluşmasına neden olmuştur. Bu inanışlar incelendiğinde Eski Türk dinindeki "Yer-Su" kültlerine ait inanışların devamı olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak asırlardır Türk toplumlarında varlıklarını sürdüren inanç ve uygulamaların Arapgir ve köylerinde ufak tefek değişikliklerle beraber varlıklarını muhafaza ederek devam ettirdikleri görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

A-KAYNAK ESERLER

- AHMET b. HANBEL. Müsned. İstanbul: Çağrı Yayınları; 1992.
- ACIPAYAMLI, Orhan, Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1974.
- ARTUN, Erman, Türk Halkbilimi, Kitabevi, İstanbul. 2010.
- ATEŞ, Ali Osman, Cahiliyye ve Ehli Beyt Örf Ve Adetleri, Beyan Yayınları, İstanbul 1996.
- CANAN, İbrahim, Kütüb-i Sitte, Akçağ Yayınları, Ankara 1988.
- ÇELİK, Ali, İslam’ın Kabul veya Reddedtiği Halk İnançları-Hicaz Bölgesi, Beyan Yayınevi, İstanbul 1995.
- ÇETİN, Çulpan Zariyova, ”Tatar Türklerinin Düğün Geleneği ”Modern Türklük Araştırmaları Dergisi Cilt2, Sayı 3 (Eylül 2005)
- DEMİRBAĞ, Hasan -Fahredden Fırat, Medeniyetin Beşiği Malatya, Malatya Kitaplığı, Malatya Valiliği, İstanbul 2013.
- EL-BUHARİ, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail. El-Camiu’s-Sahih. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- EBU-DAVUT, Süleyman b.Eş’as es-Sicistani. Es-Sünen I-IV. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- FURTANA, Mahmut, Selendi İlçesindeki Yaygın Halk İnanışları ve Bu inanışlardaki Eski Türk İnanıcının İzleri, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dinlet Tarihi Bilim dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2003.
- GÜNAY, Ünver-Harun GÖNGÖR, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, Rağbet Yayınları, İstanbul 2009.
- HALAÇOĞLU, Yusuf ,”Arapgir, TDV Ansiklopedisi, İstanbul 1991.
- KARAGÖZ, İsmail, Dualar, DİB Yayınları, Ankara 2011.
- KAFESOĞLU, İbrahim, Eski Türk Dini, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1980.
- ..... Türk Milli Kültürü, Ötüken Yayınları, İstanbul 1991.
- KAZANCIGİL, Aykut, Jean Paul Roux Türklerin Ve Moğolların Eski Dini, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2002.
- KARAMAN, Hayrettin-Mustafa Çağrııcı-İ.Kâfi Dönmez-Sadrettin Gümüş, Kur’an Yolu Meali, D.İ.B Yayınları, Ankara 2015.

- KALAFAT, Yaşar, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançının İzleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.
- ..... İslamiyet ve Türk Halk İnançları, Berikan Yayınevi, Ankara 1996.
- KUTSAL Kitap, Orhan Matbaası, İstanbul 2003.
- İNAN, Abdulkadir, Makaleler ve İncelemeler, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1998.
- ..... "Ateş ve Sağdıç Kelimesinin Anlamı "Makaleler ve İncelemeler, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1968.
- ..... Tarihte ve Bugün Şamanizm, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995.
- OYMAK, İskender, Malatya Ziyaret Kültürü ve Ziyaret Yerleri, Promat Basım Yayın San. VE Tic. A.Ş. İstanbul 2013.
- ..... Akçadağ ve Çevresindeki Kutsal Mekân Anlayışı, FUIFD, Elazığ 2000.
- OCAK, Ahmet Yaşar, Bektaşî Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri, Dergâh Yayınları, İstanbul 1980.
- ÖZÜNZAL, Ahmet Ayhan, Ömer Nurani Baba, Bilsam Yayınları, Malatya 2015.
- ÖGEL, Bahaeddin, Türk Kültür Tarihine Giriş, Kültür Bakanlığı, Ankara 1978.
- ÖZGÜLER, Dursun -Zekai Bingöler, Arapgir, Malatya 1986.
- ÖRNEK, Sedat, Türk Halk Bilimi, Bilge Yayıncılık, Ankara 2000.
- SELÇUK, Ali, Ağaceri Türkmenleri Tahtacılar, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2008.
- TİRMİZİ, Ebu İsa Muhammed b. İsa. Camiu's-Sahih. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- TURAL, Sadık- Almas Kılıç, Nevruz ve Renkler, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 1996.
- ÜÇER, Müjgân -H. Suna Ertekin Akkaya, Göldağının Güldestesi Arapgir, Esform Ofset Ltd. Şti, Sivas 2008.
- YILDIZ, Hüseyin YILDIZ, Cem'ul Fevaid, Ocak Yayınları, İstanbul 2009.

B-SÖZLÜ KAYNAKLAR

- AKGÜN, Nilgün, 1957 Kemaliye Doğumlu, İlkokul Mezunu, Arapgir’de İkamet Etmekte.
- AKNAR, Hayrullah, 1958 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Arapgir’de İkamet Etmekte.
- AKNAR, Mustafa, 1967 Arapgir Doğumlu, AÖF Halkla İlişkiler ve Tanıtım, Arapgir’de İkamet Etmekte.
- AKNAR, Fatma, 1969 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Koru Köyünde İkamet Etmekte.
- ALTIOKKA, İsmail, 1944 Saltek Doğumlu, Okuma Yazma Yok, Saltekte İkamet Etmekte.
- ALTIOKKA, İhsan, 1956 Saltek Doğumlu, İlkokul Mezunu, Saltekte İkamet Etmekte.
- ASLAN, Celal, 1944 Arapgir, Okuma Yazması Var, Esikli Köyünde İkamet Etmekte.
- BİLİC, Hasan, 1964 Saltek Doğumlu, İlkokul Mezunu, Saltekte Köyünde İkamet Etmekte.
- CİN, Hatice, 1962 Arapgir Aktaş Köyü Doğumlu, İlkokul Mezunu, Aktaş Köyünde İkamet Etmekte.
- CİN, Kadir, 1960 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Aktaş Köyünde İkamet Etmekte.
- ÇATALKAYA, Ayşe, 1964 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Şağıluşağı Köyünde İkamet Etmekte.
- DERİN, Hamza, 1965 Arapgir Doğumlu İlkokul Mezunu, Aktaş Köyünde İkamet Etmekte.
- DERİN, Fethi, 1950 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Aktaş Köyünde İkamet Etmekte.
- DURAK, Hatice, 1949 Arapgir Doğumlu, Okuma Yazma Yok, Mehmet Akif Mahallesinde İkamet Etmekte.
- DURAK, Adil, 1941 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Arapgir Mehmet Akif Mahallesinde İkamet Etmekte.
- GENÇ. M.Müücahit, 1969 Arapgir doğumlu, Ortaokul Mezunu, Selamlı Köyünde İkamet etmekte.
- GÜNGÖR, Mehmet, 1933 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Arapgir’de ikamet Etmekte.
- İNBAŞI, Ayşe, 1937 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Arapgir Merkezde İkamet Etmekte.

- KAMAL, Süheyla, 1953 Arapgir doğumlu, Okuma Yazma Yok, Arapgir’de İkamet Etmekte.
- KAMAL, Kazım, 1955 Arapgir Doğumlu, Okuma Yazma Var, Arapgir’de ikamet Etmekte.
- KAMAL. Hasan, 1976 Arapgir Doğumlu, Lise Mezunu, Tekke Mah. İkamet Etmekte.
- KIZILTEPE, Hatice, 1937 Arapgir doğumlu, Okuma Yazma Yok, Deregezen Köyünde İkamet Etmekte.
- KIZILTEPE, Remzi, 1934 Arapgir Doğumlu, Okuma Yazma Yok, Deregezen Köyünde İkamet Etmekte.
- KIZILBAĞ, Ali, 1949 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Arapgir Merkezde İkamet Etmekte.
- KOÇ, Mehmet, 1955 Arapgir Doğumlu, Açıköğretim Sosyal Bilimler Mezunu, Arapgir’de İkamet Etmekte.
- KOÇ, Fatma, 1957 Arapgir doğumlu, İlkokul Mezunu, Arapgir İkamet etmekte.
- MOL, Ayşe, 1940 Arapgir Doğumlu, Okuma Yazma yok, Aktaş Köyünde İkamet Etmekte.
- MOL, Şengül, 1956 Arapgir doğumlu, İlkokul Mezunu, Aktaş Köyünde İkamet Etmekte.
- ONARLI, Ahmet, 1959 Onar Köyü Doğumlu, İlkokul Mezunu, Onar Köyünde ikamet Etmekte.
- ÖNCEL, Mehmet, 1930 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Bostançık Köyünde İkamet Etmekte.
- ÖZKAN, Mustafa, 1946 Arapgir Doğumlu, İlkokul Mezunu, Arapgir’de İkamet Etmekte.
- ÖZKAN, Mustafa, 1954 Arapgir doğumlu, İlkokul Mezunu, Budak Köyünde İkamet Etmekte.
- ÖZBİLGE, Türkan, 1944 Arapgir Doğumlu, Okuma Yazması Var, Tekke Mah. İkamet Etmekte. (Ömer Babanın Torunu)
- ŞAFAK, Abdullah, 1945 Aktaş Doğumlu, İlkokul Mezunu, Aktaş Köyünde İkamet Etmekte.
- ŞAHİN, Fatma, 1922 Arapgir Doğumlu, Okuma Yama yok, Arapgir Merkezde İkamet Etmekte.
- ŞAHİN, Ahmet, 1949 Arapgir Doğumlu, Önlisans Mezunu, Arapgir Merkezde İkamet Etmekte.

ŞENEL, Selvi, 1934 Arapgir Doğumlu, Okuma Yazma Yok, Aktaş Köyünde İkamet Etmekte.

TOPALOĞLU, Ali, 1930 Arapgir Doğumlu, Okuma yazma Yok, Aktaş köyünde İkamet Etmekte.

TURAN, Ali, 1969 Battalgazi Doğumlu, Lise Mezunu, Mehmet Akif Mahallesi İkamet Etmekte.

YİĞİT, Bahaddin, 1939 Arapgir doğumlu, Okuma Yazması Var, Gedik Mahallesi İkamet Etmekte. (Ömer Babanın Torunu)

EKLER

Ek 1. Orijinallik Raporu

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	HÜSEYİN KÖKSAL
Öğrenci Numarası	101205119
Enstitü Anabilim Dalı	FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ
Programı	DİNLER TARİHİ
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Ramazan IŞIK
Tez Başlığı (Türkçe)	Malatya İli Arapgirliçesi Halk İnanışları

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

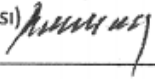
Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam .....46... sayfalık kısmına ilişkin, ...16.../...Temmuz.../2018..... tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % ...7... ..'tır.

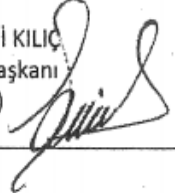
Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimededen daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin doktora tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

OÇ. DR. Ramazan IŞIK
Danışmanın Adı-Soyadı
(İmzası)

Prof. DR. SAMİ KILIÇ
Anabilim Dalı Başkanı
(İmzası)

Lisansüstü tezler, savunma öncesinde **intihal program raporu** ile birlikte enstitüye teslim edilir.

İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla %10, "alıntılar dâhil" % 30'u geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

ÖZ GEÇMİŞ

1979 yılında Trabzon'un Tonya ilçesinde doğdum. Malatya da yaşamaktayım 1991 yılında başladığım Tonya İmam Hatip Lisesinden 1998 yılında mezun oldum. 2000 de başladığım İnönü İlahiyat Fakültesinden 2004 de mezun oldum. 10 yıl Diyanet İşleri Başkanlığında görev yaptım. 4 yıldır da öğretmenlik yapmaktayım. Evli iki çocuk babasıyım.

